

30429

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК

„ЛОСТУЛ“

ВЕЛИКОГО БАЖАЙТЕ!

ВИДАЄ РЕДАКЦІЙНИЙ КОМІТЕТ у ЛЬВОВІ

РІЧНИК V   Вересень   1925
ЧИСЛО 7-8   Жовтень

ЗМІСТ:

- Не туди! *(ал.)*
Сучасна укр. літерат. творчість. *(К. Лаврінович)*
Укр. народ в поезіях Олеся. *(Др. Е. Грицак)*
У весну життя. *(Р. М. v. Bremscheid)*
Княжа гривня. *(Клим Поліщук)*
В Єрусалимі. *(Марія Чеська-Мончинська)*
Потрійне оружів смерти. *(Г. К. Честертон)*
Зі студентського життя.
† Михайло Дзялек.
З кат. організаційного життя.
Зі світа.

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК

— ≡ „ПОСТУП“ ≡ —

Орган присвячений правді і благородній ініціативі

Виходить що місяця (кромі ферій)

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ В Р. 1925.

Цілорічна передплата в краю вносить 5 злотих.

Цілорічна передплата за кордоном вносить:

для Америки і Канади 1·50 доляра;

для Бразилії 15 мільреїв;

для Чехословаччини 45 корон чеських;

для інших країв вартість 7·50 швайцарських франків.

Краєву передплату посилається на адресу:

Експедиція часопису «ПОСТУП», Жовква.

Всі закордонні грошеві посилки посилається порученим листом по адресі:

Редакція часопису «ПОСТУП» Львів, ул. Домініканська 11/І.

Як зачет на передплату приймається найменш 1·50 зол. п.

===== В розпродажу часопису не посилається =====

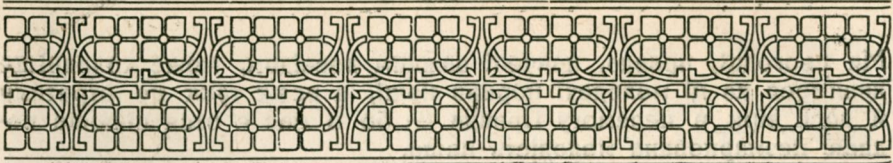

Від Редакції

Усіх Товаришів і Товаришок вітаємо по дружньому з новим шкільним роком. Хай свідомість народнього обовязку еднає всіх на шляху до знання. Хай невідрадні економічні й просвітні відносини, серед яких живемо, гартують наші серця і кріплять духа до праці за краще „завтра.“

Ціна 7-8 числа: 50 сотиків.

Не туди!

Вакації скінчилися. І ти, Молоде, вернула знову в шкільні мури. Людина, обдарована найвищим Божим даром-розумом, повинна, ні — мусить перед розпочатком кожної нової праці, призадуматися, коли хоче, щоби її праця була корисна, щоби була справді працею, а не траченням сили на марне.

От, як би так призадумавшись ви завдали собі таке звичайне питання:

„Нащо я вчуся?“

І я знаю, що коли схочете бути щирі, то більшість відповість:

— А вжеж не на що інше, як на це, щоби скінчити школи й дістати гарну посаду, щоб можна вигідно й спокійно жити...

— Так, я певний цього, відповість більшість, коли схоче бути щира, бо таке в цієї більшості пересвідчення.

Відкіляж у мене ця певність? А відтіля, що маю очі тай бачу, маю вуха тай чую...

Говорю щиро й отверто. Бачив і бачу я теперішню молодь нашу й у школі й поза школою. Гляджу на неї, на — тую більшість нашої молоді (на більшість! ще раз зазначую) й сум і тривога огортають мене за будучину рідного народу. Так, сум і тривога. Бо бачу, що страшний ворог їсть серця ваші, надіє нашої будучини — безідейність. Це найстрашніший ворог кожного народу, а тим більше поневоленого народу. Вона, ця безідейність нищить всяку віру в високе й гарне, вона вчить, що пусте всі вищі змагання, всі святощі народні і вселюдські. Найважливіше, каже вона, щоби могли заспокоїти всі свої жадоби й якнайбільше й якнайширше вживати розкошів цього світа.

Така сумна дійсність теперішня! От що я бачу, от що я чую! Всюди, на кожному ступні! Я не маюю чорними красками, а говорю щиро правду. Треба тільки прислухатися, які ця теперішня наша молодь веде розмови, чим цікавиться. В школі й поза школою. Ось пр. зійдеться гурт молоді десь на пригідному місці пр. на театральну виставу чи концерт, то такі слова там говорять, такі розмови заводять, що в нас старших лице паленіє від сорому.

„Забув півень, як курятком був!“ Таку відповідь чують старші люди на докори молоді. Не дуже вона чемна, ця відповідь, та лишім це! Відповісти треба, треба знайти причини занепаду, вкзати новий шлях.

Ось відповідь: „Ні, ми не забули нашої молодости, найкращих днів нашого життя не забули й не забудемо ніколи! Вона, ця молодість наша, молоді наші мрії, змагання наші з юних днів, додають нам сили видержати в життєвій боротьбі ще й тепер! Без них можеб ми втратили віру в краще будуче народу нашого.“

Ми сьогодні, правда, навчені важким досвідом, може холодніше дивимося на ці молодечі пориви наші, а всеж таки не втратили й доси віри в перемогу Правди — бо в нас є отся цілюща вода: незмарнована молодість наша.

Як мило, як добре згадати нам сьогодні наші юні дні, дні весни. Як ви тепер, так і ми ходили до школи, як і ви носили книжки, журилися двійками, а то й трійками — є й між нами й вами велика різниця... Ми, в більшості бодай, не думали про це, що вчимося для вигідної посади. Ми вже в гімназії мали свої улюблені предмети й училися їх для них самих. Нам із часом не вистарчала вже сама шкільна наука — ми старалися поширити її круг самоосвітою: чи то читанням книжок, чи працею в тайних самоосвітніх кружках. У цих кружках не сходилися ми ні на забави, ні на розпусту, тільки на дальшу науку. Може часом і в наших молодечих розмахах і перейшли границі. Воно ніщо дивного — бож ми йшли там самі, без досвідного проводу — а всеж таки навіть промахи робили ми з вірою, що робимо добре, що так треба для добра рідного народу, а не з самолюбних вигідницьких почувань. І це одно було в нас: ми бажали знання і тому любили читати книжки й любили мати ці любі нам книжки в своїх бібліотеках. Не рідкі були випадки, що учень від уст собі відняв, аби роздубути гроша на любу книжку. І не один день переголодував, а книжка таки найшлася в його бібліотеці. І багато нас могло почванитися гарними, добірними бібліотеками.

А тепер?! Чим займається, чим цікавиться молодь поза шкільною наукою? Не одно таке бачимо ми старші, про що я не хочу тут і згадувати! Я питаю тільки одно: Чи багато є між вами таких, щоб бажало поширити круг своєї освіти поза шкільний рівень, щоб віддавалися науці для самого знання, а не для першої кляси, чи багато є в вас таких, що бажає скінчити школи на це, щоб могли працювати з користю для народу, а не думає про власні, особисті користи, чи багато з вас любить книжку й купує її? На все це одна відповідь: мало, дуже мало... книжку; як читає якого там „Нік Картера“, чи який любовний роман, то тільки для „забиття“ часу, а то й для пошуканки в них „масного“. Добра книжка нудить і мучить — бо нема до неї ні підготування, ні охоти.

Сумне воно, а для будуччини нашого народу страшне. Бо щож матиме народ в будучині з такої молоді, що в неї в голові пусто, а за те ласа вона на добрі посади, на вигідне життя... що найбільше з вірних (не своєму народові!) хоч і кепських урядників. Ба, й це ні! Бож бачимо, що раз важче Українцеві добитися державної служби — хочби йшло про звичайного вознього. Щоби цю „посаду“ таки осягнути, треба вже відректися свого народу, змінити рідний обряд на чужий.

Бо що значить людині, хоч із патентом інтелігента, що замість віддатися праці в молодощах, вже завчасу мріє про особисті вигоди та розкоші, що значить їй „якась там“ зміна обряду, що значить їй народ; для неї — „ibi patria, ubi bene“ — там рідний край, де добре. Пусто в неї в голові, та пусто теж і в серці, в душі.

Сумна, страшна будучина жде наш народ, колиб так дальше йшло. Молодь без ідеалів, без вищих змагань це загибель народу. Треба, конче треба чому лихові зарадити, трєба шукати ліку на недугу. Лікар, коли хоче вилічити недужого, мусить пізнати причину недуги та її розвиток.

Якаж причина такого занепаду ідейности серед нашої молоді? Без сумніву, що найбільше винна тут світова війна. Для одних, для старших, цих, що брали безпосередну участь — для цих принесла ця війна користи. Вона засталила їх духа, вона скріпила в них любов до рідного народу, вона навчила їх теж цінити працю. Та для цих, що не брали безпосередньої участі в війні принесла війна тільки моральну шкоду. Найбільшеж нашкодила війна нашим дітям, теперішній молоді нашій. Вони ці діти виростали без догляду, без опіки, гляділи з малечку на воєнне зіпсуття й тріли ним душу з малечку. От і наслідки цього вже тепер показуються. А по нашій воєнній невдачі ця молодь, що не брала безпосередньої участі у визвольній війні, стала шукати опори для себе й найшла її в чужій силі. Своєї минувшини, своєї слави не знає, бо давньої не пізнала, а найновішої не пережила душею. А чужа, сусідська виблискує перед його очима — тай вони тепер от, як колись Жиди в пустині поклонялися золотому тельцеві, так поклоняються чужій силі і славі..

А пізналиб свою славу, а навіть хиби предків своїх і порівняли з чужою, так пізналиб, що нам чола в гору держати, бо культура наша й старша й у ширші верстви народу ввійшла, як у сусідів. Правда, найшлиб там у цій нашій давнині й своїх прототипів, що теж осліплені зверхнім блеском чужої сили кинули рідний народ і пішли на чужу службу. А пізналиб заразом, що їх, цих перекинчиків ніхто й до сьогодні не згадає добрим словом, а зате золотими буквами записані в серцях народу ці, що не виреклись його, не дали заманитися „для лакімства нещасного“. Багато, багато навчилисяб оці слабодухи й може віри та завзяття набралиб. На щастя ще не вся наша молодь така! Є ще між нею такі, що щиро люблять свій нарід, що плекають у серцях своїх ідеали й змагання високі. І це наше щастя, рятунок наш. Бо саме на цю молодь спадає обовязок впливати на хитких товаришів, щоби не звертали на манівці, дати їм до зрозуміння, що не особисті ціли, не особисті вигоди, а загальне добро народу рідного мусить бути нашою метою, ідеалом усеї молоді вже від середніх шкіл почавши. Крайня пора сказати їм: „Не туди шлях! Не в пошукуванні за життєвими вигодами, а в щирій невсипущій праці над собою, над власною освітою. Щира невсипуща праця навчить цінити труд свій і других, навіть посвятитися для других, для загального добра, для рідного народу.

Ось де твоя мета, молоде наша! Не марнуйте „юних днів, днів весни“. І я на закінчення побажаю вам: Не дай, Боже, в пізніщих літах дожити вам хвилини, в якій сказалиб ви з жалем: „Я прогайнував молодість мою!“ — не дай Бог вам цього дожити!

А щоб цього не було: до праці, до щирої невсипущої праці над освіченням, над образуванням умів і сердець ваших! (ал.)

К. Лаврінович.

Сучасна українська літературна творчість

І. Радянська Україна.

Отже не про те, що було, а про те, що може бути! — Те, що було, мало кого з нас може цікавити хоч-би тому, що всі ми були свідками того, як провадилася отверта «переоцінка» цінностей людського духа, як фунт спліснявілого динаміту вважався дорожчим від Реймської катедри і як танець смерти єднався з цинічними підсказками кафе-шантанної розпусниці...

Ми, як народ — гречкосій, є лише невинною жертвою того що було, а то значить — порохом під колесами історії. Сталося-ж це тому, що наша віра у квасний демократизм, яка так властива нашій старій літературі, зрадила нас, бо ми, — кажучи парадоксально, — не могли охопити величі Реймської катедри, не могли також уявити собі справжньої сили спліснявілого динаміту, що й привело нас на сучасне розпуття...

Звідси власне початок зневіри тих, що дивилися на своє дике поле крізь рожеві окуляри чужих культур, звідси незрозуміла байдужість тих, що знали лише «мальовану» минувшину і звідси загальний галас про наше політичне безладдя, а в тім — розпучливий крик про «кризу» нашої духової творчости.

Кріза духової творчости! — Але якої саме? — Тієї, що грає всіми барвами етнографізму й має певні ознаки квасного демократизму («Пан та собака» — Гулака Артемовського), чи тієї, яка містить у собі ідеали вселюдських змагань («Крізь бурю і сніг» — Максима Рильського)?..

На жаль, ті, що так кричать, точно цього не кажуть. Інколи тільки, говорячи щось про «високу політику батьків народу», згадують також про існування нашої літератури і, не завдаючи собі такого труду, як ознайомлення з її сучасними напрямками та ідеями, простісенько радять робити те, що робили самі у своїх політичних «відозвах».

Трохи іншим порадником заявив себе якийсь Др. Дмитро Донцов, зробивши досить сміливий виступ проти всіх і проти всього, але кажучи правду, виступ цей був занадто вже суб'єктивним і як-би він не оголосив його друком¹⁾, так напевне мало хто звернув-би на нього увагу.

Говорячи про «кризу української літератури» Др. Донцов брав собі на увагу лише те, що належить до запиленого архаїзму, або, що носить ознаки звичайного ділетантизму і на тім основував свої докази про її слабкість та відсталість, що знову позбавляло її найменших емоцій. Таким чином робилося ніби-то «цілком ясно, що примітивна іділля щасливих гречкосіїв» Стороженка та Нечуя-Левицького і «поети, або письменики з Божої ласки» геть аж до Тичини включно, це все, «відпочаток чогось вялого», що захопившись навіть революцією, «сумує на вид руїни» і скаржитья на те, що «з кожним днем все більше й більше крови»...²⁾

¹⁾ «Кріза укр. літератури». — «Л.-Н. Вістник», Кн. IV., 1923 р.

²⁾ К. Поліщук: «Звуколірність», поезії. Станіславів, 1921 р.

Др. Д. Донцов за динаміку, рух та бичуючу сатиру, але, на жаль, чогось подібного не міг знайти навіть в автора «Мойсея», начеб то той не був ще й автором «Вічного Революціонера»...

Змагаючи знову «влялість» та «сумовитість», він прийшов до, того висновку, що навіть Леся Українка є поеткою «без одваги», хоч у спеціальній своїй праці за всяку ціну хотів її зробити «бовею». ³⁾ Виказавши так усі ознаки «кризи української літератури», не відмовився (звичайно!) дати бідному українському письменникові пару «добрих порад», що саме мусить він чинити, щоби міг досягти творчої «сили величі?»...

Про досягнення цієї «сили величі» найкраще може свідчити редактований ним «Л.-Н. Вістник», але, як видно, то — «одне творити язиком, а друге перти плуга», що очевидно Др. Д. Донцов сам добре знає. Однак, раз «крилатоє слово» про «кризу» було пущене в загальний обіг, так не можемо його обминати, як обминають ті, що взагалі майструють усякі «кризи».

Маємо підстави гадати, що причина «кризи» нашої літератури полягає не у ній самій, а у тих обставинах, що звідусіль оточують наше культурне життя. Десятки повістей лежать недрукованими, бо ті, що навіть щось і друкують, бояться «ризикувати» й пускають у світ «ідиллі щасливих гречкосіїв», які дійсно нікому не потрібні. Сучасні ж письменники, коли не місять день у день газетної глини, так задихуються у багні буденщини, приноровлючися до її злобних вимогів.

Літературна творчість, як вираз духових змагань загалу, може виявлятися при найрізноманітніших обставинах, чим не раз усталюються її напрямки й течії, але, все-ж таки, найвиразнішою буває щойно тоді, коли істнує якийсь рух. Який-би той рух не був, але коли він має життєвий порив, силу й розмах, так насичує тим кожде людське слово, що й спричиняється до творчої акції.

Війна прим, також рух, але наскрізь механічний, а тому й негативний, що чогось більшого від лубкової макулятури, так і не міг дати. ⁴⁾ Революція — рух життя, в яким стриваються всі людські думки і почування, а тому він безперечно творчий.

В таких умовах сучасній українській літературній творчості годі було так зразу знайти свій ґрунт, бо український поет-письменник, маючи за собою отих самих ідилічно настроєних «щасливих гречкосіїв», бачив ще перед собою щось цілком инше. Отже треба було позбутися якомсь «ідилічного» засобу думання й навчитися стреміти до осягнення нових творчих цінностей, або, як каже російський поет Олександр Блок, — «слухати музику революції»...

Від гармонії тієї «музики», — основний тон сучасної літературної творчості. Динаміка цієї творчості у більшій мірі залежить від розмаху революційного руху, як знову-ж її шукання все йдуть у парі з життєвими несподіванками.

³⁾ «Поетка українського рiсорджiмента (Леся Українка).» — «Н.-Л. Вістник», кн. I. і II., 1922 р.

⁴⁾ Такі твори, як А. Барбюса «Огонь», Бласко Ібанна «Чотири вершники Апокаліпси», та нашого письменника Осипа Турянського «Поза межами болю», які появились вже після війни, є скорше антивоєнними, ніж «воєнними», маючи за ідею — пацифізм. — К. Л.

Передусім треба було порвати з усталеною в минулому («клясичною») формою, себ-то: винести до архивних схованок усіх отих «щасливих гречкосіїв» («Нечуя-Левицького») та «гірко ридających кріпачок» (Марка Вовчка), а потім уже пробувати встановлювати новий зміст, стиль і форму.

Момент, який тепер переживаємо, є моментом найбільших змагань, що творить гомінкий хаос найрізномірніших почувань та настроїв, із якого мало по малу повстають певно сконкретизовані думки та цілком зреалізовані образи.

Однак, шукати у цих нових змаганнях якоїсь основної лінії так-же важко, як важко відгадувати будучність. Поки-що ясне лиш те, що літературна творчість даного моменту не є тимчасовим явищем, бо, прямуючи вперед, здобуває все нові й нові ділянки нашого життя. Доказом цього можуть бути ще й такі факти, як прийняття широкими народніми масами творів таких авторів, яких пересічний інтелігент рішучо відмовляється розуміти. Значить, приймається не те, що є тенденційне змістом, а те, що є мистецьке формою, бо тільки такі твори мають доступ до ширшого загалу.

З часу вибуху революції творча думка української маси мусіла перейти через цілий ряд розвойових станів, заки спромоглася висунути вперед низку творчих одиниць, які сміло стали на шлях буряного здвигу осени 1918. року.

Того року в Росії ждали «грядущаго Месіа», а московські вулиці гомоніли бравурними звуками «маршу» В. Маяковського, який, незважаючи на всю свою «незрозумілість», переміг усіх своєю динамічністю вислову.

»Бейте въ площади бунтовъ топотъ!
Выше гордыхъ головъ гряда!
Мы розливаемъ второго потопа
Перемоемъ міровъ города!»

Очевидна річ, що це не могло не відгукнутися і на Україні і тоді-ж на сторінках старого «Л.-Н. Вістника» й нового «Шляху» почулися перші слова нового, які впали з уст нових співців сучасного. Так власне почалася нова доба нашої літературної творчости, перед якої вела поезія.

Поезія.

Свій прихід на українську літературну ниву нові співці заміфестували у той спосіб, що майже одночасово пустили у світ свої збірки поезій. Про той момент можна було-б сказати дуже багато цікавого і повчаючого для наших теперішніх «юнаків», але це змусило-б ухилитися від безпосередньої нашої теми, тому обмежимося тим, що свого часу сказав про це Б. Тиверець у свомунарісі «Сучасна українська лірика». ¹⁾

Такими «піонерами майбутнього», що «цілою юрбою кинулись на спорохнявілих вітряків», були: Дмитро Завул, що випустив збірки «З зелених гір» та «На грані», Яків Савченко — «Поезії», Михайло Семенко — «Перо задається», Перо кохає, «Деять поем» і «Тов. Сонце», Павло Тичина, — «Соняшні клярнети», Володимир

¹⁾ «Мистецтво», тижневик Всеукрліткама, ч 4. Київ, 1919 р.

Ярошенко — «Світотінь», Максим Рильський — «Під осінніми зорями», Олекса Слісаренко — «На березі Кастальському» і Клим Поліщук — «Поезії».

Тоді-ж утворилося перших три літературних угруповань з яких найбільш численне своїми силами було літературно-мистецьке Т-во «Музагет», що стояло на ґрунті національної революції, як творчого чинника в будівництві незалежної Української Держави; група «Боротьба» майже в цілому складалася з «Боротьбистів» і обстоювала «червону революцію», а група «Флямінго» єднала в собі виключно футуристів, незалежно від їх політичних переконань, які однак називали себе «найбільш лівими».

Ці власне угруповання прибрали до своїх рук майже всі літературні відділи у періодичній пресі, створили мистецьку студію, відчинили «Школу літературної творчости» й розпочали низку власних видань. Таким чином протягом самого короткого часу встигли звернути на себе увагу навіть чужинців, доказом чого є той факт, що на загальному «турнірі» російських, жидівських та польських поетів, який відбувся у Києві весною 1919 р., першу нагороду здобув «Музагетовець» В. Ярошенко. Численні публичні відчити з дискусіями, та прилюдні літературно-мистецькі вечери, як найкраще сприяли розвитку творчої праці окремих одиниць, які повільно визволялися від побічних впливів і де далі, тим краще зарисовували свої творчі лиця.

Першим із усіх безперечно був тоді Павло **Тичина**, який по мимо мистецького слова та майстерної форми, дав ще й глибокий змісл змістові, в якому всі розуміли загальне. —

»Воздвигне Україна й свого Мойсея!»

Мало одної надії, бо треба ще й віри і ту віру він бачив у згоді, кажучи ясно, де її шукати. —

»Йду від слави, йду на села: кобзарі там і старці —

Слухайте народи!

Лиш поети, лиш творці

Є предтечі згоди!»

Будучи символістом, відчував силу Чорнозему й чув «музику» революції, але згодом стратив ці цінні здатности і зробив так, як веліла хвиля часу. Останні етапи його творчої акції свідчать про те, що слави не зрікся, а на село не пішов, але, як «відкупного», подарував для рідного села трактор, що має також «символічне» значіння.

Певніше став на чороземний ґрунт символіст Дмитро **Загул**, який дав вичерпуюче пояснення, що до Тичинівської «втечі на села.» —

»Ми сілуети над Ахеронтом...

Всі ми поети з Кантом і Контом

Вічно блукаємо в царстві примар,

Правди питаємо в сонця і хмар».

Для села, яке тоді дріжало в тривозі невідомого майбутнього, він не шукав ніяких шляхів «згоди» а просто пробував «пророкувати»:

»Перед останнім станем станом,

Впадуть міста!..»

Для перечуленого Якова **Савченка**, поета в характері символів Валерія Брюсова, це все здавалося «казковим жахом».

»Пливе, як жах. Звідтіть клекоче.
Стоїть німим життя моє..
Як буря, вдарить злива в очі,
Річками хлине і залле«..

Натомісць, символіст Володимир **Ярошенко** був іншої гадки про сучасність і його символи повні образних погроз проти спорохнавілості життя, що часто нагадували »дерзання« М. Семенка й тратили на оригінальності.

За те-ж не »дерзання«, а повноту змісту знайшов символіст Олекса **Слісаренко**, який глибоко відчув життя. Будучи »динамістом« і співаючи про кабелі »від моря до моря«, цілком ясно бачив звичайну »Посуху«. —

»Вогнений змій пожер вогкі тумани,
Косою вбийчою нестигле жито косить..
Потріскалась земля, ятряться чорні рани,
Гудуть у мареві молитви стоголосі..
То йдуть з коругвами збентежені селяне,
А вітер не хитне застигле в полі просо..
Вогнений Змій полотна вогнетканні
По тропях розстила і пе жадібно роси,
І глушить на устах молитви покаянні,
А жито засиха. Давно посохло просо..
Чорніють пащами землі прокляті рани
Коса-ж вогненна косить, косить«..

Що більше, щоб уявити собі картину народнього лихоліття?

Слісаренко бачив усе у показнім боці зовнішності у той час, коли Клим **Поліщук** намагався зазирнути у внутрішність руху. Бачучи там освітлене пожежами лице Звіря, тішив себе образами »революційної містики«, на яких ніби-то мала спочити знеможени душа народньої маси. —

»На одвічно вічній і ніжній блакиті,
Став Христос над світом у селянській свиті«..

Епік по характеру, міг-би належати до теперішніх **неоклясиків**, але оступив своє місце для таких, як тепер **Филипович**, або **Атаманюк**.

Тоді-ж »позиція« неоклясиків щойно накреслювалася, а тому цілком самітно стояв такий »лірик чистої води«, як поет **Максим Рильський**. Тужачи по давніх Довейках та Домейках, знаходив свою радість на »білих островах«, що на тремтючих просторах блакиті й шукав свого спокою у »високих келіях«, де пахло свіжим сіном, квітками та липовим медком. —

Останні його поеми (»Крізь бурю і сніг« та »Чумаки«), що появились 1923 року, свідчать про певний поступ у напрямі розуміння сучасності, що відбулося й на його технічних засобах.

Яскраво зазначили тоді себе ще такі молоді поети, як »боротьбист« **Василь Чумак**, Володимир **Кобилянський** та **Микола Терещенко**. Перші два загинули в часи Денікініади, при чому один упав розстріляний, а другий спочив від тифу. Обидва залишили по собі по одній збірці поезій — »Заспів« і »Мій дар«. Що до М. Терещенка, так він перейшов цілу низку ріжних »еволюцій« і не так давно заявив себе »пан-футум«, як-то зробили й інші, а головню — **Михайло Семенко**.

Виступаючи, як футурист, **Михайло Семенко** ніби-то нищив усяку форму, але разом із тим надзвичайно старанно плекав культуру слова, чим значно поширив лексику українського поета. Незважаючи на це, його довший час вважали »незрозумілим«, хоча,

здається, не було чого не розуміти. Правда, моментами він ставав на властиві футуристам котурни й «амбітно» заявляв що «сім оселедців зість сміливо», при чому «роздягнеться коло Богдана Хмельницького й покаже, яке у нього красиве тіло», але це не перескаджало псбачити його, як справжнього поета. —

»Я — пісня Я — крила Я — звонність акорда.

Без світла — свічуся. Без слів — я орел!»

Він весь серед потвор міського життя й переймається ним до того, що вже не помічає навіть, як перестав бути Семенком — поетом України, а став Семенком — пропагатором ідей якоїсь чужої планети. Хтось із радянських критиків порівнював його з Вергарном, але коли його й можна порівнювати з яким будь світовим поетом, так хіба тільки з Вот Уйтманом. За це промовляє їх бунтарна вдача й революційний патос. Життя у Семенка проявляється так, як і у Вот Уймана, себ-то: несинтезована стилізація, а розпучливий фрагмент...

У вирі творчих змагань бунтарна вдача Семенка була одною із найцінніших його прикмет. Він ніколи не зупинявся на одному місці, а завжди стремів у вперед, пориваючи тим і інших. Таким чином Київ на довший час став центром майже всіх літературних угруповань, за винятком хіба таких, як «Гарт» та «Плуг», що вистворилися у Харкові.

Під цю пору у Києві рішучо запанували неокласики, які маючи у себе такі нові сили, як **М. Зеров** та **П. Филипович**, встигли також прихилити до себе **М. Рильського**, **Д. Загула**, **В. Атаманюка**, **Г. Косинку**, **Т. Осьмачку** та **В. Підмогильського**, чим змусили «Панфутуристів», на чолі із Семенком та бувшими символістами — **Савченком**, **Слісаренком** та **Ярошенком**, нагально шукати нових шляхів, що й довело до нової «диференціяції»...

Відомо, що «Панфутуристи» розбилися на дві частини при чому одна (лівіща), за приводом Семенка, стала називати себе «Комунокультовцями», а друга (правіща), за приводом Савченка, обстоює давню позицію.

Та все це не є те, що було з початку руху, бо його завдання цілковито прибрали до своїх рук «Гарт» та «Плуг» які поза своєю централею у Харкові, мають ще безліч філій на місцях, а тим самим черпають свої сили безпосередньо від ґрунту.

Протягом короткого часу своєї праці «Гартованці» та «Плужани» дали цілу плеяду талановитих письменників та поетів, з яких особливо помітні: **Василь Еланський**, **І. Кулик**, **М. Йогансен**, **В. Алешко**, **М. Доленго**, **В. Сосюра**, **А. Панів**, **І. Савченко**, **В. Полішук**, **О. Корж** та багато інших, що своїми творами «пустили у казку» те, що було започатковане «Музагетцями» та «Боротьбистами».

Коли-ж тут згадувалося навіть про кожного з окрема, так виключно для того, щоби нагадати, як-то повстало, бо ні один із них, де-б він тільки не був, не перестав творити.

Що-ж до тих, що вийшли з лона «Гарту» та «Плуга», так треба сказати правду, що не всі ще вони заслуговують назви поета, чи письменника, але тут застається той аргумент, що — «вони молоді, а будучність перед ними»...

(Далі буде).

Український народ (і його поодинокі верстви) в поезіях Олеся

(Докінчення)

III. Характеристичні риси укр. народу.

Закликаючи Українців до активної боротьби за визволення, Олесь дуже часто старався проаналізувати характер укр. народу (в ширшому значінню цього слова), дошукатися причин усіх його дотеперішніх невдач у рисах вдачі Українців.

а) Рабство. Найчастіше називає поет Українців рабами і то подвійними: фізичними, що заковані в кайдани не можуть нічого зробити і духовими, що ізза рабської психіки не хочуть нічого зробити. Поет заявляє, що пройшов усю Україну і скрізь, куди тільки повертався, бачив самих тільки рабів. І приготувавши для всіх земляків „чудовні трави-ліки“, не міг нічого вдіяти, бо „раби п'яні спали“. Від обурення та досади ставала душа поетова з м'якої й ніжної твердою, крем'яною, гнів захоплював його і замість своїх звичайних нижніх, лагідних, пестливих слів поет кидає між народ „іскри гніву“ які може викрешуть утрачену національну свідомість. (Згадаєш згублене ім'я.“ стр. 77).

Недивно, що народ рабів «вільних в рабстві власнім і ганьбі» (стр. 109.) не чує і не хоче чути бойової пісні поета, що голосно закликає всіх до бою «криком ран смертельних». Невидно теж, що в ніч, саме перед визволенням, коли сам тільки поет, мучений думками, не спить, бо він один «не горів і не погас», увесь народ «мовчить в задумі і чека в останній раз». І в наслідок цього ворог, «чорний демон» «сміється над рабом». (стр. 99.) Цю саму думку повторює поет і при другій нагоді до повного визволення (революція 1917 р.) Тоді то «в час прекрасного світання не прокинулися раби, не встали зі своїх могил, не злетіли на вільних крилах» в небо в простір золотий« і не заговорили «потокми слів розкутих», бо в рабів і «рабські уста» (стр. 155.) Раби не вміють братися за діло, вони тільки плачуть (стр. 49), а коли роблять щось, то для чужих або й ворогів і тільки рабською натурою й покірністю пояснює собі автор участь українських мас у світовій війні і їх великі гекатомби «за славу Росії» (стр. 142.) або й цей факт, що на руїнах життя укр. народу живе всякий, хто хоче і «на горбу його могили з квіток життя збирає мід» (стр. 160.) Поет так дуже зневірюється в акцію своїх земляків, цих типових рабів, що приходиться до висновку, що ніхто хіба їх не розворушить, тільки Бог і то Бог помсти, що дивлячись на знущання й неправду ворогів, в рабах запала гнів« і дасть Україні волю. (стр. 10.)

І коли в рідному краю всі раби, то зовсім зрозуміла річ, що й Україну представляє поет як «рабу-страдницю» (стр. 142.) укр. землю називає «невільна сторона» (стр. 49.) або «край рабський» (стр. 77.) і самого себе порівнює поет до невольника, що нагло прокинувся в ночі і близько почув брязкіт мечів у боротьбі за волю (стр. 151.)

* Про це, як змалював Олесь укр. військо, згадує докладніше в статейці: «Визвольна боротьба в поезії Олеся», що є поміщена в календарі Червоної Калини на 1925. рік.

б) **Ренегатство.** Чи є в якого іншого народу стільки перевертнів-ренегатів, як у нас? І в чю сторону ми не »переверталися«? І в сторону сильніших культурно чи матеріально і слабших або й зовсім нікчемних народів і на бік тих, що дають деякі блага (»для лако́мства нещасного«) і тих, що не дають нічого, а тільки вмюють нам сидіти на спині і панують над нами мечем, нагайкою, тюрмами і просто ми перекидалися в чужинців зі самого нахилу до рабства й лакейства. І бистро й вдатно підстеріг поет цю темну рису укр. вдачі і з огляду на це боліе душевно над нею й шмагає її.

Той факт, що на Україні всі пани чужинці, приводить багатьох несвідомих Українців до того, що вони захоплюються безкритично всім панським і стараються наслідувати »панів«. І це веде до перевертництва. Поет бачить із великою прикрістю, як укр. дівчина »в міщанській одіжі в рідному вінку« сунеться, проштовхується між панів, а коли її не пускають, стає собі між служками й придивляється новомодному танцеві »кек-вокові. Поет бажає відвести від загуби несвідому дочку, звертається до »України-матери« з прозьбою »захистими сліпедитя«, »відвести його на рідну ниву«, але з жалем бачить, що важко це здобити, бо національно свідомого жіноцтва так мало в нас, що й сама Україна »в міщанській одіжі і в рідному вінку« »слухає кек-вок, розхрістана і п'яна«. (стр. 62.)

Розбрат укр. інтелігенції й народу, ренегатство цієї інтелігенції, що хоч вийшла з народу, але потім ізза свого »панства« соромиться його й глузує з народу, викликає велике обурення поета. Він кидає грізні проклони на цих »перевертнів« і називає »ганебним сином« того,

»Хто пе і їсть і в золоті с'є,

»А батько руку простягає

І наніч спати йде під тин«. (стр. 81.)

Два найбільш поширені в нас типи ренегатів змалював поет у своїй пречудній пісні-думі про вдову і трьох її синів, алегорію України і поодиноких, найголовніших верстов укр. народу. Перший син Іванечко (чи не натякає тут Олесь на історичного Іванця Брюховецького?) відцурався матери (України) і

До панів найнявся

Килимом під чоботи панські послався (стр. 69.)

Другий син, Василечко, потайки в ночі обікрав свою неньку, забравши всі її скарби. Під Іванечком треба розуміти ренегатів, що помосковщилися, під Васильком тих, що зляжилися. Можливе, що поет має на думці під обидвома синами двояку шляхту українську, а саме: змосковщене дворянство укр. (з козацької старшини) і давнішу шляхту, панство наше, що спольщилося, або дві верстві: шляхту й міщанство, що покинули свій народ.

Поет ганьбить і п'янує й цих ренегатів, що для »скибки хліба«, для удержання, для посад покинули свою націю і »в найми душі віддали«, неначе ті цигани, що за харч чи страву віддають честь і все дороге для кожної людини і витрачують при цьому великий, неціненний скарб (»клад, що вам діти сховали«, стр. 57), яким є укр. мова й рідна пісня, що становлять найбільше багатство нашого народу (»О слово рідне! орле скутий стр. 52.) і подають незрівнану з нічим насолоду для тих, що вмюють її відчувати стр. 57.)

в) Несвідомість і байдужність. — Поминаючи перевертнів, які переходять одкрито до ворогів, маємо велику масу несвідомих членів укр. нації, що з них для загальної справи нема ніякої користі.

Несвідомі — а є їх мільони — »зрелись себе« і забувши свою національну назву і втративши національний сором, стягають ганьбу на укр. націю (стр. 77.) Вони сплять п'яні, а щоби »згадали згублене ім'я«, то треба хіба гнівливого слова поета. Цих несвідомих так дуже багато, що майже весь народ український можна назвати »безпам'ятним«, »непомнящим родства«, який »навіть, — хто він, — не знає« (стр. 81.)

Несвідому укр. селянську масу представляє поет у думі про Україну і трьох її синів. Коли два старші сини (сильний і багатий) покинули свою матір, залишився при ній тільки найменший синок, Незнаїчко. Але він без національної свідомости й освіти, бо його »стріли люди, на очі наклали полуди...« і »ніколи-ж він світу Божого бачить не буде« (стр. 69.) І щож представляє для нації несвідома маса, яка з неї користь? Мати голодна, без захисту, два сини-ренегати проганяють її, а вірний син найменший (селянство) і сам нічого не має і тільки йде з матір'ю (Україною) старцювати, обоє стають при дорозі і просять милостині. Але з них тільки глузують прохожі і замість хліба чи грошей кидають каміння або лущиння з соняшника. (стр. 71)*

Дуже близько до несвідомих стоять байдужні Українці і байдужність до національних справ це один із найбільших національних гріхів нашого народу. По думці поета байдужний гірший од перевертня або й ворога. Він »глузує, кпить над рідною землею«, вбиває своєю байдужністю других і провадить своїм ганебним життям дітий до ганьби. І тому звертається поет до всіх байдужних із словами громового гніву. Їх зречеться нове, молодше покоління, Україна не простить їм ніколи гріху навіть, щоби вони покаялися, а на »суді народнім« впадуть їм на їх голови проклони. (стр. 129.)

До байдужних Українців, »ім-же ність числа«, близько підходить тип людей безділних що наче-б то й свідомі й порядні, але як треба що зробити, то відкладають роботу й нічого не зроблять. Коли пора до бою за волю, народ »п'яний спить« або мовчки чекає і ніщо не вражає його, ні »крик ран« ні страждання, наче-б він був зовсім камяний (стр. 76-77) або живим мерцем (стр. 18.) навіть саме перед сходом »сонця волі« загал байдужних »мовчить і чекає« на готове, не кивнувши навіть пальцем (стр. 99.)

г) Інші національні недостачі. — З інших національних недостач Українців підчеркує поет ось ці: брак постійности в боротьбі, несерйозність чи позовання борців-патріотів (стр. 79.), легкодушність і мрійництво чи сентиментальність українську,** брак віри в свої сили й перемогу, нездатність навіть вибухнути палким гнівом за своєї кривди (стр. 128, 139.) Нема теж в Українців почуття сорому.

* Тут криється теж алюзія до того, як Українці випрошували собі ласки і в чужинців і в своїх гнобителів, а де ніколи нічого не досягнули.

** Закохана пара йде в майову нічку шукати щастя. І вдалося їй віднайти бабу-долю, а з нею всякі скарби. Треба було тільки зберігти спокій, щоб забрати тихцем скарби. Але розміряні, кохливі Українці не видержали. Голосно поцілувалися, баба прокинулася, всі скарби свої схопила й утікла. А пара гонить за нею далі але вдруге долі не знаходить. Вибір... стр. 105-107.

д) **Плач у вдачі Українця.** Окремий розділ треба-би присвятити справі «плачу» в поезіях Олеся, бо теж доторкає одної великої сторінки національної душі Українця.

Плач має в поета ріжномамітне значіння: це й вислів жалю й туги за чимсь дорогим, що пропало, це й до великого ступня джерело гніву й обурення чи помсти, що веде теж до боротьби за святу справу визволення країни.

Поет відчуває, що його земляки нездатні здобутися на сильний, мужеський плач, при якому пливуть »гарячі« слъози, вислів і наслідок тяжкої наруги й огиди, джерело національного гніву й обурення.

»Коли-б ми плакати могли,
»Які-б річки із сліз гарячих
»По Україні потекли! (стр. 128.)

Плач видається поетові доконче потрібним навіть як останній вислів чи вияв життя й почування у прибитих, пригнобнених рабів. Після розбиття борців за волю так тихо й сумно скрізь »мов немає більше сліз.« Хто залишився в живих, вже й плакати навіть чи не може чи нездатний і тільки чути »мовчазливий плач кісток« (стр. 137.) Дятого теж у найскрутніший час для України (світова війна рр. 1914-1917.), коли, здавалось, усе українство розбито й похоронено, поет закликає земляків:

Ходімо плакати, молитись і конати
На трупах наших мрій і снів... (стр. 144.)

Після розвіяних снів про волю, зруйнування всіх надій і спроб збудування незалежної укр. держави (1919 р.) поет, живучи вже на еміграції, висловлює бажання, щоби його земляки навчилися »так тужити й плакати за рідною країною, як плакав »Народ-Страдник«н Жиди, за своїм рідним Єрусалимом у вавилонській неволі:

Щоб на чужині, над річками,
Поклавши кобзи жалібні,
Ми тихо сходили слъозами
В жалю по рідній стороні (стр. 163.)

Плач потрібний навіть у хвилях одчаю й непереможного суму, він приносить тоді певного рода полекшу. »Хай очі поплачуть — не шкода плачу« — каже поет, бо плач, символ горя це завдаток прийдешньої радості й сміху. (стр. 162.) Цеж не тільки звичайний людський плач, але й плачлива, тужлива пісня, що теж робить вражіння і впливає багато на душу поневоленних. І попередно, тільки що згадану думку, Олень зясовує далі, аргументуючи майже так само:

»Хай плачуть струни, хай слъози ллються,
»Хай пісню нашу несуть вітри, —
»Колись заплачуть ті, що сміються, (вороги)

і зараз-же після цього:

Колись на нивах, слізми политих,
Розквітнуть дивні квітки весни... (стр. 130.)

Коли вже надходить світанок волі, а Українці сплять наче отруєні, поет закликає їх стати »на зруйнованих мурах« і »землю святую зросити слъозами«, — розуміється, слізми радості. (стр. 76.)

Але взагалі Українець плаче й часто і багато, може часом і за багато. І поет знає це і відрізняючи попередній плач від цього кволого, непотрібного й шкідливого, каже, що цей плач можна вважати неначе карою Божою; Бог дав нашому «народові-тітанові» «найбільшу тугу», яка родить і викликає плач, але рівночасно відняв йому почуття честі (стр. 160.) Скрізь, перед «відродженням країни» «чути плач рабів» (стр. 49.), лицар, персоніфікатор укр. народу «жалібно голосить на ріллі» (стр. 59.), підчас світової війни зовсім непотрібно, бо за чужу справу, «плачуть кровю» очі салдат-Українців, а загал Українців («А ми каліки і старці») ридає теж не в пору, замість братися до діла (стр. 123.) Навіть підчас боротьби «за волю, за життя» плаксиві Українці вміють безупинно плакати, хоч тоді плач теж дуже шкідливий і перед таким плачем остерігає поет земляків: Чайки, чайки! тоді не треба плачу,

Коли іде борба за волю, за життя, (стр. 50.)

Закидаючи Українцям аматорство в визвольній боротьбі, легкодушність і непостійність, описує поет, як то вони начеб і воювали й падали в бою і знов боролись «жалібно ллючи сльози», але так і знати, що нещирий цей плач. (стр. 79.)

Плачеві у всяких його видах і цілях призначає поет і далі багато місця. І так: живучи на еміграції, бажає він побути на самоті, щоб почувти, як рідна земля плаче «безутішними сльозами» (стр. 161.). І про свої власні сльози згадує поет, що їх він разом із ласками і втіхами ніс у жертву рідному «рабському краєві» (стр. 77.)

е) **Порожнеча душі.** Олесь, такий надзвичайно щирий палкий емоціоналіст оьобистий і національний, ненавидить дуже завзято «порожнечу» серця душі чи грудий, себто недостачу щирого почування й любови. Громадянська поезія, ця «пісня крилата», що вирвалася з поетового серця «на широкий світ» (стр. 108.), нарікає, що кликала й боролась усюди, але нерado приймали її «порожні груди» земляків (стр. 109.) або їх-же «порожні серця» (стр. 117.) І поет признається, що й сама неволя («ніч-страховище») не налякає його так дуже, як порожнеча душі, коли

В порожніх душах в нас немає

Ні слів, ні квітів, ні пісень. (стр. 139.)

Порожні серця чи груди це те саме, що нечулі «холодні груди», що їх згадує поет, коли зовсім щиро розказує нам про свої пісні, як вони «падають промінням» на них і стараються їх розігріти. (стр. 108.) Через це поет у поетичній гіперболі називає своїх земляків «холодними» від самого народження мерцями. (стр. 116.)

е) **Каліки.** Багато явищ із чуттєвої сфери і з життя пояснює поет, виходячи зі становища чистої естетики, високого й дуже ніжного почування краси. Воля, визволення рідного краю це «світанок» (стр. 141, 147.), «прекрасне світанне» (стр. 155.), «схід сонця» (стр. 141.), «ранок» радісний» (стр. 24.). «рожевий ранок» (стр. 36.) «сміх сонця в небі золотому» (стр. 36, 85.), «сонця жданого блискуче вороття» (стр. 50.), «сонце і краса» (стр. 156.), багатство, повільно «сонця і блакиті» (стр. 149.), «небо, простір золотий» (стр. 155.), «світлий день» (стр. 139.), «день золотий» (стр. 84.), «прекрасний рай» (стр. 46.), «розцвіт і краса квіток» (стр. 85, 130, 156.). І навпаки, життя в неволі це «ніч-страховище» (стр. 139.), «темнота-хмари-ніч» (стр. 36.), «вічна

ніч і туман» (стр. 152.), »примари і страховища« (стр. 151.), »ланцюхи-могили-мури« (137.), »гребля з граніту, що здержує біг потоку (стр. 23.), побут »у краях холодних« (стр. 75.), і. т. и.

Представляючи ворогів, поет надає їм вигляд усього негарного, темного, несимпатичного нерухливого, ворожого красі, сонцю, світлу, квіткам, н. пр. Син Ночі й Гріха (Росіяне) (стр. 158.), Північний Привид (теж Росія) (стр. 156.), Каїн (стр. 158.) чорний демон (стр. 99.) і нічні птахи: сови й сичі (стр. 36, 45, 46) і нічні страховища; вампіри (стр. 37, 160.) чорти (стр. 45.) і звірята, що відребуть трупів або живуть із стерва; гієни (стр. 45.), шакалі (стр. 36.) і чорні птахи: круки й ворони (стр. 9, 58, 156.); далі представляють ворогів сотворіння, що ховаються й теж люблять темноту й погань: змії, гадюки (стр. 9, 58), павуки (стр. 44), вкінці вовки і пси (стр. 45, 156.) Тільки двоє назв людських уживає поет у відношенню до ворогів: кати (стр. 44, 45) і »кати і пілати« (стр. 44.) З предметів мертвої природи представляє поет як уосіблення ворожих сил »скелі« і »граніт« (стр. 9, 23, 56, 109.)

Тілесне каліцтво річ страшна й осоружна і для звичайної людини і для чутливого естета, що ставить дуже високо культ краси. Так само старець, зломаний на тілі, з усякими фізичними недостачами наближається до каліки. І аналізуючи характер укр. нації, поет виставляє на загальний вид це каліцтво, неначе вказуючи на те, що коли дух нездоровий, то й тіло не домагає. Ми »каліки і старці« каже поет про загал Українців (стр. 123.)

Духову сліпоту народніх мас, це значить національну несвідомість і неосвіченість представляє поет як сліпоту тілесну, фізичну. В поезії Олеся укр. народ це »сліпець бідний« (стр. 75.), а крім сліпоти є ще в нього й інші недостачі, як пр.

...мій народ смішний безкрає...

Сліпий, горбатий і чудний,

Він старцем з лірою блукає... (стр. 81.)

Деінде поет висловлюється: »ми осміяні, скалічені, сліпі (стр. 116.) Коли настала хвилева воля, революційна пісня, марселіза, має скликати під прапори сліпих і глухих (стр. 147.)

Чому укр. нарід сліпий, пояснює поет у своїй думі про вдову й трох її синів (алегорія України й 3 верстов укр. нації.) Там наймолодшого сина Незнаїчка, ц. зн. укр. селян, стріли люди і »на очі наклали полуди«. З цього пізнати, що це сліпота духово-темнота укр. народніх мас, а спричинили її чужі люди, чужинці-вороги.

Сліпий не бачить, що гарне, а що погане і тому поет називає теж представницю несвідомого з національного боку укр. жіноцтва, укр. дівчину »дитя сліпе« (стр. 62), бо жіноцтво безкритично дивиться на все чуже й наслідує його, виставляючи себе на загальний сміх.

Часами сліпнуть наші люди від надмірного плачу підчас жахливих хвилин національних катастроф. Поет благає тоді сонце, щоби висушило слюзи на »сліпнучих очах« і дало цим людям змогу оглядати чудну красу природи (стр. 165.)

Як дуже тонко розуміє поет нещасну долю сліпих, виявляє він у своїй »пісні сліпих« (стр. 66.), де каже про сліпих, що вони »покарані Господом«. Сліпі жалюються на те, що »світ застелено їм чорною хмарою«, »сонечко яснее ще їм не сходило«, а закінчують словами:

Ми тільки плачем —

Плачем, не бачим... (стр. 67.)

І народ сліпий теж дуже нещасний, він неначе звязаний, прикований до одного місця, неначе раб. Як сліпим іти вперед і «відшукувати світи», цебто прямувати по дорозі поступу? Неможливо. (стр. 116.) Навіть плакати до ладу не може народ, бо «очі незрячі». (стр. 128.)

Поет так дуже зливається зі своїм народом, дуже приймає участь у його горю, що й себе називає «сліпим», бо не бачив вини в своїй злочині, коли покинув степи, якими замолоду так дуже захоплювався. (стр. 126.) В іншому місці поет, захоплений своїм видінням Орлеанської Диви, яка неначе вручає йому меч і назначає його своїм лицарем, говорить, що він неначе «прозрів», бо бачить уже шлях до визволу вітчизни. (стр. 144.) Подібно являється поет сліпим і про зріває під виливом любови, коли лобка кличе його дивитися на сонце, на срібні води, на хвилювання лугів. Поет прозріваючи, кличе: «Я сліпий... тебе ось... бачу...» (стр.)

Як сліпота, втрата зору є найбільшим нещастем для поета-малюря, естета, що захоплюється грою колірів у природі, сяйвом сонця, красою квіток, так глухота є теж жахлива для поета-музика, мистця гармонії слів, співця, керманича «кобз і бандур». І длятого дуже часто підряд називає Олесь Українців «сліпими і глухими» (стр. 34.), говорячи про чар любови, яка повертає зір і слух, або коли в хвили святкування «свята волі» революційна пісня має скликати під прапори «глухих і сліпих» (стр. 147) або «німими», що хотіли-б «залитися піснями» (стр. 116.) Ціла рідна країна «оглухла», треба промовити до неї «громами, блискавками», щоби вона почула голос революції (стр. 115.) А чому ж вона оглухла? Це зробили Україні вороги! По розгромленню українського життя, коли запанувала всевладно смерть, вороги Українців «дурманом обпоїли, в їх вуха цвяшки вбили» і в результаті цього хоч Українці і бачуть усе, але не чують. Не чують навіть зловіщого крякання ворон, що може отямило-б їх і зясувало неясне для них становище (стр. 74.) До фізичних дефектів дочисляє поет і горбатість. (стр. 81.)

У підсумку ці всі дефекти, каліцтва дають у поезії Олесь загальне означення нашому народові «скалічений», «бідний», «смішний безкрає» і «осміяний», вкінці «чудний». Не треба тут зокрема зазначувати, що при цьому аналізуванні поодиноких рис вдачі укр. народу кермує поетом бажання й зусилля: уздоровити національний організм і зробити з укр. мас свідому своєї цілі й завдань європейську націю. Це так ясно в поезії Олесь, що нема потреби довше над цим зупинятися.

Др. Евген Грицак.

P. M. v. Biemscheid.

У весну життя.

(4. лист до молодого Приятеля.)

Історія розказує нам про военний похід Ганнібала через Альпи. У тому поході через ці височенні, місцями ледом і снігом вкриті гори, мусили його жовніри поконувати багато тяжких перешкод. Хвилями, коли опановувала їх утома й безсилля, стала вже й зникати їхня хоробрість; посипались і голосні нарікання неохоти та зневіри. Тоді то хоробрий їхній полководець Ганнібаль закріпив їх заєдно словами: «*Post Alpes Italia!*» Поза Альпами Італія! Цими словами хотів їм, бач, сказати: Не тратьте хоробрости, мої любі жовнірі! Правда, не одно мусите видержати: мусите драпатись по стрімких шпильях, зносити студінь та морози, але незабаром прийдемо до Італії. А тоді до нас належитиме ця чарівно-гарна країна, враз зі своїми чепурними містами та селами! Справді оплатитися труд, перейти через суворі Альпи, щоби здобути такий край!

Подібні користи осягнеш, молодий Друже, коли часто говоритимеш собі: «*Post vitam hanc gaudium coeli.*» Після цього життя матиму вічне щастя неба, як тільки що служитиму вірно Господеві! Тому то незвичайно важною річю для Тебе є, щоби Твоя душа була перенята вірою в те вічне життя, життя після тілесної смерти. 1. Що існує для нас вічне життя, про це переконує нас передусім релігійне переконання усіх народів. По свідоцтву історії, всюди, серед усіх народів найдено віру в продовження життя після смерти. На одному місці находимо переконання, що праведники після смерти вступають у радіщі Елізіум, а безбожники віддані будуть мукам і розпуці в тартарі; у другому знова місці стрічаємо давний звичай приносити за померших жертви та відбувати релігійні торжества у тій вірі, що таким способом приноситься поміч помершим на другому світі. Всі, всі великі народи старинного світа: славні Ассирійці й Вавилонці, Греки й Римляни, Китайці й Індійці, Славяни, Германи й народи гарячої Африки і народи студеної півночі, всі вони вірять у продовження життя після смерти. А коли відкрито Америку й Австралію і перед очима старого світа появилися нові люди й народи, то і в них найдено не тільки те давно-звісне людське лице, але і спільну всім людям на світі віру в позагробове життя.

Якжеж людство дійшло до тієї загальної віри, коли довкруги себе бачимо тільки нидіння та завмирання, марність і уломність? Бо вяне не тільки та незамітна цвітка на березі ручаю, але старіється та дуплавіє й могутній дуб; бо гине не тільки червак у грудці землі, але й володар на своєму дорогому престолі; бо валиться не тільки ліпанка нуждаря, але й могутню твердиню на горі кришить зуб часу! А людина, окружена зі всіх усюдів отою марнотою й умиранням, має віру в позагробове, вічне життя! Коли зі смертю кінчиться все і все, що є в людині та побіч неї це не тільки первні й матерія, то як це можливе, щоб ця людина здобулася на надматеріал ну думку про безсмертність? Так, як неможливим для мене досягнути рукою зорі на небозводі, так і неможливою річю для ества, яке складається лише з первнів і матерії

мати понадзміслову ідею та надматеріальні поняття. Тому слушно сказав один учений: Людська душа є в силі уявити собі безсмертне життя тільки тому, що вона сама є чимсь зовсім ріжним від тіла, безсмертним еством.

Що нас жде вічне життя, про це перекоує нас і туга нашого серця. Людина бажає бути щасливою, вповні щасливою і все щасливою. Є то могутній потяг серця, потяг, якого нічим не здавиш. Цю тугу находимо у всіх людей: не тільки у коронованого золотим вінцем володаря, але і в нуждаря, у бідній землянці та у жебрака, що ось там дрозачи зі студіні, ходить за прошенням хлібом. Цю тугу дав нам сам Творець, враз із людською природою. І тільки з любови та доброти міг нам дати її Сотворитель; бо Його безконечно-досконале ество виключає всяку, хочби й найменшу злобу чи жорстокість. А коли тільки із доброти та любови обдарив нас Він цею негасимою жадобою постійного щастя, то вчинив Він це лише на те, щоби її можна було заспокоїти; інакше являласяби вона постійним катом бідної людини, а людина, цей найкрасший твір зпоміж видимого сотворіння, сталаб чимсь далеко низшим від найнерозумнійшої скотини, яка зовсім не знає ніякої туги за щастям.

А чи дійсно дасться задоволити, тут на землі, це могутне бажання звершеної, постійної щасливости? Хто мігби впевняти про це? Чиж не стрічаємо на кождому кроці людей, яким житеві турботи та нещастя поорали чоло глибокими бороздами, а серця їхні придавили горем? Чиж не замічаємо всюди цієї спішної погоні за щастям, хоч так мало тих щасливих людей?! Справжнього щастя, справжнього вдоволення не находимо ні на низших, ні на висших становищах! Навіть такий Цезар, який заволодів був трохи що не половиною світа і міг потонути в усяких можливих розкошах, закликав у гіркому розчарованню: «Чи це вже все?» Із кождого куточка несуться до наших уший Соломонові слова: «Марнота над марнотами, — все марне!» (Припов. І. 2.) Так, так! Тут на цій долині сліз годі нам заспокоїти цієї вродженої, постійної туги за щастям; мусить тому істнувати ще инше, вічне життя, у якому це заспокоєння вповні здійсниться; бож і не можемо собі уявити, щоби найдобротливіший Бог був тим безсердечним тираном, що влив у серце людини потяг до щастя на те, щоби вона безнастанно терпіла й мучилася, не могучи ніколи досягнути його.

3. Нас жде вічне життя! Вірити в це зневолює нас ще й думка про справедливість Бога. Що за величезна ріжниця між молодцем, що будучи невірником своїх пристрастий, сам себе й других звалює у безодню нужди, — а чесною, чистою дівицею, яка у своїй неткненій невинности являється любою цвіткою неба, у слабосилій своїй тілесній поволоці носить подобу радше ангельського, ніж людського ества! Що за величезна ріжниця між душегубом-розбійником, який літами скриваючись по лісах, зачаюється на подорожніх, щоб убивати й ограблювати їх з майна, — а сестрою милосердя, яка радо віддає свої сили й здоровля, ба й ціле своє життя жертвує на службу для убогих і хорих ближніх! Або яка то ріжниця між святим Павлом, тим подиву гідним великаном духа й апостолом світа, — а жорстоким Нероном, убійником своєї матери, кровожадним гонителем християн! Справжня чеснота, а

огидний злочин, — то небо, а земля. За чесноту належиться велика нагорода, а за злочин строга кара.

А чи в цьому туземному життю одержуємо ми нагороду за чесноту, а кару за злочин? Чи є в світі людина, яка поважилася би доказати, що так воно є? Чиж не бачимо, що непокараний злочин підносить часто ще гордо голову, тішиться свободою та радіє почестями, тоді як чеснота угинається під важким тягаром хреста, тоді як безбожність переслідує її і цілковито нераз, по людським поняттям, відносить над нею перемогу, а то й кидає під ноги! Історія людського життя подає нам тисячі-тисячі імен невинних людей, замучених земськими зберігачами справедливости на смерть; в очах світа померли вони позбавлені чести та напаятновані клеймом ганьби, тоді як їхні безбожні гонителі та несправедливі гнобителі жили й вмирали осяяні славою мужів чести! Яка то була би справедливість колиби для тих невинно переслідуваних героїв чесноти не було неба, для цих грішників, гонителів та нелюдських тиранів, пекла? Чи не помішалоби це нам наших понять про Бога, про Його справедливість та доброту? Тому мусить бути після смерти друге життя на те, щоби дало цю повну відплату. Цего домагається строга справедливість!

Віriamo у вічне життя! Бо без тієї віри не могла б існувати довго ніяка карність, і лад в людській суспільности. Як що ми не були би створені для вічності, так тоді одинокою мудрістю й остаточною ціллю туземного життя були би: вповнити цей так коротенький час нашого життя як найобильнішими та найвибагливішими приятностями. Приятність, і тільки одинока приятність, була б тоді гідною метою наших стремлень. Коли нема ні неба, ні пекла, так тоді ви, люди, молоді і старі, співсуперниче між собою в уживанню розкошій, кидайте один-одного собі під ноги без милосердя, трупом кладіть кожного, хто поважився би порушити вам те життя розкоші, — байдуже, хто би ним і не був: чи навіть і рідна ненька, що виплекала вас кровю свого серця, чи ваша дружина, якій ви склали у торжественній хвилі присягу вірности! Коли нема вічності, так тоді геть із усякими обмеженнями й законами, геть із усяким начальством і зверхністю! Ніяка людина на світі не має й тоді права диктувати приписів; тоді право одно царює: право уживати, всього все і всюди уживати, право: бути свобідно скотиною у людській подобі! Хоч і як страшними були би такі кличі, то були б однак зовсім оправданими у своїй послідовности. А до чого дійшли би людство, колиби вкорінилися такі погляди загально? Тоді усе мусіло би скритися у п'їтми ночі! Запанували би нелюдські, а то й звірячі звичаї й обичаї! І земське життя понизилося би до вартости пусого цвіту, без ніякого значіння. Тому то віра у вічне життя являється тією сильною й тревалою основою, на якій спочиває добро суспільного життя. Без тієї віри людство не могло би довго жити людським життям!

І тому саме, що віра у безсмертність душі є так дуже важною для нас і цілого суспільного життя, тому св. Церква велить нам заєдно молитись в апостольському символі віри: Вірю у вічне життя! Тому то й нашим головним старанням мусить бути: Добрим, християнським життям зготовити собі щасливу вічність. Не вільно нам забувати слів Божественного Спасителя: *»Що за користь чоло-*

вікови, колиби й світ увесь здобув, а душу свою занастив? Або що дасть чоловік у заміну за душу свою?» (Мат 16. 26.)

Около 1000. р. християнського числення часу, жив у полудневій Іспанії на горі Гагапо ігумен Ніль. Слава про святе життя цього праведника неслась далеко, і не тільки з близька, але і з далеких сторін йшли до нього громади людей, щоби у своїх життєвих турботах найти у нього поміч: щоби покріпитися його словом потіхи й заохоти. Вістка про це дійшла й до молоденького цісаря Оттона III. що саме тоді перебував у Римі. Бажаючи конечно пізнати цього праведника, вибрався і він у відвідини до його монашої келії. ! тут, захоплений святістю його життя та зворушений його благодатним словом, закликав цісар при пращанню: »Жадай від мене, як від свого сина, чого тільки хочеш; усе тобі радо сповню!» А Ніль відказав коротко й спокійно: »Одного тільки бажаю від тебе володарю: ратуй свою душу!»

Тії то слова кладу і я Тобі, мій молодий Приятелю, на серце: Ратуй свою душу для вічності!

З німецького: Петро Дзедзик.

Клим Поліщук.

„Княжа гривня.“

Легенда.

»...Міра пшениці за динар і три міри
ячменю за динар«.

Обявлення.

...Осінний день згасав, як у безодню падав, а тому саме сонце було ще над злотолистими лісами, коли здовж низьких берегів болотяної Полтви запалали незлічені вогнища.

З головної башти Замку, що на високій горі князя Льва, було видко безліч ще й інших вогнів, які палали десь аж поза лісами і здавалося, запалювали навіть саме небо.

Мовчазна тиша конаючого дня дихала важкою тривоگوю і приголомшувала собою кожний звук, який лише наслідявся вирватися із її обіймів.

Хвилинами тільки, як голос роспуки давнього співця Митуси, зривався звідкись тужний журавлиний крик, який болючою луною відкликався в душах тих, що сиділи навколо вогнища.

Прислухуючися, здрігалися й застигали у згадках недавно минулого, як-то було коли ще жив славний галицький князь-король Юрій і коли ніякий ворог не міг стати ногою на Галицьку Землю.

Тепер же не те, а щось інше, що змушувало напружувати всю чуйність тіла й тривожно прислухатися до кожного затаєного звуку, чого не було навіть підчас ловів на самих диких вепрів.

Ось уже декілько літ, як зизокою потворою прийшов на галицькі поля скрівавлений непокій і розпочав своє жахливе жниво, кладучи скрізь цілі стирти із трупів бувших княжих вояків та »смердів«.

Хижими вовками сіроманцями насунули на галицькі міста та села прадавні вороги — сусіди й не було від них нічого, крім жор

стокого ярма й ганебної потали, а тому кожний бувший княжий воїн і кожний низькочолоий »смерд« старався не піддатися, як піддалися бояри.

З усіх бояр, які жили ще з князем, тільки один старий Землеслав зостався вірним давній княжій славі і сміло захищав одвічне право краю. Але даремні вже були його зусилля щось вчинити, бо майже одна за одною попадали всі зміцнені твердині й тепер стояла ще остання з них, що на високій горі князя Льва.

Стоячи на головній башті, поруч стомленого вартового, дивився на низку вогнищ над Полтвою і думав:

— Смерди все... Смерди... Але вони єдині, що не зрадили... Єдині...

— Єдині, що прийшли до кінця... — наче відгадавши його думи, промовив у той час вартовий і злякавшись власного голосу, раптом затих.

— Якого кінця? — повернувся до нього Землеслав, опіраючися на важкий варяжський меч.

— Тож, ясно вже... — тихо прошептав вартовий, зробивши невиразний рух рукою в напрямі заходу, де, замість сонця, світилося марево пожежі.

Землеслав хвилину дивився так, начеб-то не бачив нічого, а потім повільно поправив на своїй старечій голові важкий шолом і зітхнув:

— Переможемо!...

Вартовий, що чув уже це ще під Перемишлем, байдуже звів на нього свої очі, але коли тільки звів, так і завмер. Побачив перед собою не звичайного ватажка Землеслава, а якогось дивного привида, що важкою масою стояв на тлі темного неба і глухо кидав словами.

— Для того, щоби перемогти, треба мати віру, а кожда віра потребує гарту... Часами цілі століття віри дають один день перемоги, а що такий день може бути, так про це свідчить ще та давня гривня, яка дісталася мені від князя Юрія...

— Чи не та, про яку стільки вже часу весь галицький народ говорить? — несміло якось запитався вартовий, чуючи, що сягає до якоїсь незвичайної таємниці.

— Та сама... — промовив Землеслав. — Та сама, що дісталася нам ще від ясного князя Володомира, як одвічна основа нашого незалежного існування...

— А чи правда, що ніби та гривня є така, що як покласти її до державної скарбниці, так вона ніколи не зможе вичерпатися? — знову запитався вартовий, дивуючися з себе, що міг так запитати.

— Так... — беззвучно озвався старий Землеслав. — Так власне було, як була в нас віра... Тепер та гривня, як всі інші гривні, але тим більш треба її зберігати, щоби не змішати з іншими, які не мають тієї сили...

— Дивно! — вражено кликнув вартовий. — Так у чімже тоді її сила?!

— Ти хочеш знати?... — схилився над ним Землеслав, зазираючи йому в вічі.

— Не знаю... — злякано прошептав той у відповідь. Землеслав відхилився, перехрестився і заговорив: — Отже, що є таємницею цілого нашого народу!... Та гривня, то тільки міра віри, по

якій дається нам... Як вірили, так і перемагали, а через те завжди все мали і гривня була гривнею... Вміраючи, князь Юрій чув, що щось уже десь надірвалося і що скоро-скоро настануть дні гарту, а тому більше всього думав про збереження тієї гривні... Така вже була його воля, щоб та гривня дісталася під мою охорону і я присягнув йому, що збережу її доти, доки не знайду гідного, щоб міг йому передати... Тоді він прирік мені, що — >прийде час, коли стане держава за гривню і три держави за гривню«... Спочатку я нерозумів того, але тепер знаю, що та гривня — доказ нашого права на нашої землі і що тільки нею здобудеться належне... Тому тримаю її коло самого серця і коли прийде час, так поховай мене, як то чув від мене...

Говорячи так, Землеслав розщипнув на грудях залізний панцир. Витяг меленький шкіряний капшучок і розкривши його, показав вартовому велику срібну гривню, на якій виднівся державний знак київського князя Володимира.

— Цей тризуб, — задумчиво продовжував Землеслав, — був колись державним знаком могутнього Нептуна, потім став знаком Трійці в римських катакомбах і так прийшов до нас, як знак держави... Знак, що повстав у нетрях Атлантиди й означав єдину Трійцю став знаком нашого народу й не може бути, щоб він не дав нам перемоги!... Вартовий довго вдивлявся в невиразний рисунок княжої гривні, яка при світлі далеких пожеж здавалася вогненою іскрою, що з хвилини на хвилину могла спалахнути яскравим полум'ям, нерешті зворушено прошептав:

— Як зірниця...

— Яка віщує нам далеке сонце... — так-же шепотом сказав Землеслав, заховуючи гривню знову аж до серця.

Сховавши її, наче закамянів і стояв так доти, доки десь на замкових валах не вчувся тужний звук сопілки, а слідом за ним, — ще тужливіші слова пісні:

»Гей, гой, го-го-го,
Дівчинонько моя«...

— Щож це він там?... — занепокоївся вартовий. — Тож наказ, щоб тиша!..

Нічого... Нічого... — озвався Землеслав і швидко став злазити з башти. — Піду і я до них... Піду, бо може вже в останнє...

Зоставшись сам, вартовий довго ще вдивлявся в палаючі обрії і не знайшовши нічого вартого уваги, схилився на лутку бійниці і важко задумався. Думаючи, чув, як важчала тиша, в якій однотонним звуком бреліло самотне:

»Гей, гой, го-го-го,
Дівчинонько моя«...

Слухаючи, наче бачив маленьку хатину над Сяном, куди так рвалося і його серце, але вже не бачив, як глухо й понуро сягала чорна ніч...

* * *

...Пробудився від якогось незвичайного гомону і зразу-ж почув, як важко стогнала земля. Глянув поспішно у бійницю і наглий крик роздер його груди:

— Ідуть!.. Ідуть!..

Зі сходу котилося шумливе море незлічених голосів, що нагадували гомін громової хмари, яка з буряним розмахом зближалася до мурів останньої галицької твердині.

— Ідуть!... Ідуть!... — залунало ген аж над Полтвою, де палали вогнища, а слідом за тим почулися інші крики, що в одну мить перетворилися в шумуюче море крові.

— На мури! — залунав у п'ятьмі ночі залізний голос Землеслава, коли тільки на замкових долах спалахнули яскрові смолоскипи, що мало означати небезпеку.

При світлі тих смолоскипів було видно, як злякано горнулись до валів розрізнені гурточкі «смердів» у вивернених кожухах («щоби стріла не пробила») та з довгими списками в руках («щоби дальше дістати») і як свавільно перла на них з боку Полтви якась невиразна сіра маса, серед якої — то тут, то там — вилискувалися мідні панцири та срібні шоломи, що нагадували собою розярені очі пекольних потвор...

Однолитою камінною брилою залягла на мурах замку його мала залага і з надзвичайним спокоем стала ждати першого наступу. Але не минуло хвилини, як хмара ворожих стріл з пронизливим свистом розсипалася над цілим замком і в мить змела із валів розрізнені гурточкі «смердів», що стали було приводити себе до ладу. В слідуючу хвилину громовий крик струснув усім повітрям і тьма тьмуща ворогів налягла на вали й нестримними хвилями покотилася просто на мури замку. Десятки соток довгих драбин метнулось у повітрі і кожда з них настирливо потяглася до муру. Але тоді саме пролунав клич Землеслава і град каміння та сотки казанів кипучої смоли впало просто на голови тих, що наступали. Крики злоби й зойки болю заглушили собою стони конаючих у темряві «смердів», але низка драбин проте не відступилася, а чим далі, тим більш настирливо втискалися в мури і вся гора Льва стала нагадувати собою велитенський мурашник, на який стала ногою якась, ще більш велитенська, казкова потвора.

З головної башти, як на долоні, було видно все, що тільки робилося на мурах і вартовий бачив ясно кожний рух Землеслава, як він раз за разом відкидав у п'ятьму ночі все нові й нові лави.

Була хвилинка, коли здавалося, що ще тільки мить і все зникне, як появилася, бо кремезна залага Замку вже поторощила майже всі драбини, коли тут Землеслав якось дивно захитався і не випускаючи меча, став присідати. Декілька вояків схопило його на руки й понесли до самого замку, а в той-же час на тім місці муру появилася опанцирена постать ворога.

Вартовий, не тямлячи себе, кинувся вниз і знайшов Землеслава на замковім подвірю, як він, важко дихаючи, недвижно лежав на медвежій шкірі. Його залізний шолом був зімнятий, як паперовий, а з під шолома повільно стікав струмок крові.

Пізнавши вартового, Землеслав ледве і слово промовив:

— От і все... Тепер поховайте мене і хай діється, що вже діється... Колись, буде час так сам дам, що беру із собою...

Наглий крик ворогів поза мурами заглушив його дальші слова, а коли вартовий нахилився над ним, щоб почути їх, так побачив, що він уже мертвий...

Тоді з криком розпуки взяв його на руки і спотикаючися, по-ніс просто у замковий льох, що знаходився у самій середині гори, а слідом за ним пішли й ті, що були свідками всього, що сталося.

Йдучи темним коритарем підземелля, що провадило до найглибшого льоху, чули, як гула й стугоніла ціла гора і як їдкий дим смоли та сірки вгризався аж до її нутра, з чого могли догадуватися, що то горіли замкові забудовання.

Однак, чим глибше входили в нутро гори, тим далше відходив глухий гук змагання й коли дійшли до найдальшого льоху, то стало так тихо, як могло бути навіть у могилі.

Негаючи ні одної хвилини, мовчки, поклали його на якійсь камінній плиті, що лежала посередині підземелля і схилившись на коліна, застигли у молитовній думі...

— Так, так... — почувся нарешті беззвучний голос вартового. — Лежи, скільки можеш лежати, а ми будемо вірити й ждати...

— Так, будемо вірити й ждати... — Повторили зітханням присутні і тоді, низько схиливши голови, швидко подалися в гору, щоби стати в останніх рядах борців і так загинути.

Коли-ж тільки вибігли на замкове подвіря, як зразу-ж побачили, що все було повне ранених, які останніми зусиллями боронили вхідної брами.

— На башту! — скрикнув вартовий, але вже пізно, бо в той сам час щось таке гримнуло й важка башта бризнула хмарою каміння й зразу-ж стала присідати.

Смертельний крик жаху залунав по всьому замковому подвір'ю і десятки мечів стали пронизувати груди тих, кому вони служили.

Вартовий ще з хвилину стояв наче скамянілий, а потім глянув на палаюче вогнем небо і цілою вагою тіла спокійно наліг на вістрє свого меча, чуючи, що це єдине, що міг тепер зробити...

* * *

...Проходили у безвість залізні століття борні, зникали безслідно руїни прадавньої слави, стирались вітрами високі могили і тільки одна гора Льва неначе змагалась...

Про неї не тільки по всій землі Галицькій, але й навіть по цілій Україні складались перекази давні, в яких говорилося про »залізного лицаря«, що — »спить — не спить, а княжу гривню тримає«...

Казали, що начеб-то мав колись встати й ту гривню комусь передати, але минали літа за літами, доба за добою і все, як у прірву...

Було так, що вірили, начеб-то це мало статися в часи Хмельниччини, але не сталося навіть тоді, як на костел Бернардинів тиснули Турки, а під мурами Юра стояв Дорошенко, бо власне тоді в останнє впала сила просторої гори Льва, яка ще раз покрилася трупами й сама стала трупом.

З того часу повільно стали осуватися її квітчасті косяги, непомітно позникали столітні дуби та липи, що стояли навколо, мало по мало впала вся її краса й до часу Великої Війни не лишилося найменших слідів від давнього замку й стали смішними всякі казки, що про нього...

Нічим свідком була гора Льва підчас нових днів борні і руїни, після яких, неначе з розпуки, стала лупатися на часті й сипати

каміннем ген аж туди, де стомлено блукали в святні дні невиразні нащадки славних прадідів...

Ця «німа війна» старої гори Льва із сучасним містом не залишилася глухою, бо скоро стало падати каміння, як враз заговорили про цілковите її знищення...

І от, тоді саме, одного буряного дня, коли сумна зима вкривала всю землю снігами, один старий дідусь, що не забув прадавнього переказу про «княжу гривню», пішов під гору Льва, щоб ще хоч раз поглянути на неї.

Копаячися глибокими снігами, приплентався під гору й зацікавився, бо саме в той час верх гори неначе отворився й перед очима старого став велитенський лицар у панцирі й шоломі, який своїм вогненним зором пройняв старого аж до кости...

— Хто ти й чого ти хочеш?!.. — злякано закричав старий, але привид, мовчки, вийняв із-за панциря якусь монету, кинув її до ніг старого й наче в землю провалився...

Збентежений старий підняв монету й здивовано побачив, що та монета з чистісенького срібла, а на ній якийсь чудесний знак, який нагадував тризубець...

Хвилину ще стояв він сам не свій, а потім згадав давній переказ про «княжу гривню» й кинувся до міста...

Хто той старий, що бачив того казкового лицаря, — ніхто не знає. У місті казали, що ніби-то якийсь звичайний божевільний, але на селах — «цілком певно» — гадають, що — «то не хто інший, як далекий нащадок вождя Землеслава, який, діставши княжу гривню, пішов у світ шукати, комуб-то її передати?..»

Так, чи не так, — цього знову ніхто в місті не знає, як не знає ніхто і того — звідки що встало, що стало, а залізні століття минулого ще й досі бережуть таємницю старої гори князя Льва, на якій тільки чотири похилі берізки шепочуться...

Літо, 1925. року, у Львові.

Марія Чеська-Мончинська

В Єрусалимі

(Докінчення)

— «Йосифе — чи там — та стать — та біла — чи то не він?» —

Серця обоїх застукали сильно; опісля нагло завмерли в ожиданню, щоб за хвилику знова застогнати з болю.

— «Ні, то не він!»

Сонце звільна піднімалося на овиді, а вони йшли завсіди вперед і вперед, що хвилі мирила їх надія, то знов огортала безнадійність.

Пристанули. Перед ними знімалась у гору величава, окружена садом палата. Білий мрамор стін яснів у сонці.

— «Чи й тут застукати?» — спитав Йосиф, споглядаючи на тихі, таємні стежки в огороді, на тяжкі й запашні пуплінки роз-

цвілих рож, на білий мур, що окружав огород довкола і залізни прозоро вироблені ворота. — «Щож би тут про нього знали?» —

— «О, прошу, прошу, застукай, може саме тут щось про нього знають».

Йосиф застукав молотком, що звисав на ланцюху, луна повторила чистий, глибокий звук. За kratованою брамою зарисувалася темна росла, в білу одіж прибрана стать дверника, який нерадо глянув на тих двоє і кинув:

— «Мій пан, равві Гамалиїл пішли до святині: як маєте яке діло, придіть пізніше.

— «Я хотів тебе, добрий чоловіче, лише про дещо спитати — чи не бачив ти випадком — в останніх трійох днях — дванадцятьлітнього хлопчину, з ясним волоссям, в білій шаті?»

— «Чому питаєш?»

— «Бо то наш син; прийшов з нами до Єрусалима на свята, та в повороті десь нам заподівся, третій день його шукаємо — коли отже що про нього знаєш, пане?»...

— «Високий над свій вік, стрункий, зі синіми, лагідними очима, в білій, перепоясаній шнуром одежі?» — питав дверник.

Руки Йосифа й Марії сплелися судорожно, широко відкриті вижидачі очі, здавалось, пили слова з уст невільника.

— «Ти бачив його?»

— «Бачив?»

— «Наколи це той, то його вчора равві Симеон привів зі собою, а сьогодні рано пішли оба до святині. Хлопчина зветься Ісус із Назарета».

Слова невільника перервав радісний оклик.

— «О Боже, слава Тобі! це він, це він!».

Біла стать невісти кинулася на коліна, дрібні долоні підняла до неба — чудова була в своїй радості великий, в покорі, у вдячності!

Мимовільна дрож переняла душі обох муштин.

«Йди до святині, невісто, й питайся про равві Симеона бен Гіллеля, при ньому віднайнеш свого сина» — говорив дверник.

Глянула на нього глибинню своїх ясних, радісних очей.

— «Нехай тобі Господь наш нагородить і покаже дорогу до світла й радости, як ти нам показав її тепер».

Пішли.

Чорний невільник равві Симеона похилив у задумі велику сивіючу голову; загадкою були для нього слова невісти і загадкою ця дивна радість, яку відчув саме тепер у своїй душі.

Один левіт вказав Йосифові і Марії місце, де равві Симеон був разом із книжниками.

Війшли й задержалися коло порога, здивовані, майже перестрашені.

В тихій, білій кімнаті, серед струнких коринтійських стовпів із чудово різьбленим капітелями на кріслах сиділи члени Синедріону і вчені в писанню, ясніли красками шовкові дорогоцінні завої, дороге каміння в перстнях і нараменниках, рисувалися острі профілі мудрих, задуманих лиць, а серед них біліла дрібна, струнка стать хлопчини зі золотими кучерями і синіми очима. Ясним, дзвін-

ким голосом говорив про любов велику, загально людську, обіймаючу цілий світ, що мов нитка лучить душу людини з Богом. Говорив про вічне царство, до котрого доходитья дорогою жертви, самовідречення, любови Бога і ближнього.

Закон писав про любов Бога, до людини, й лише любов може її зрозуміти й вияснити.

Якась переконуюча сила виходила від тої ясної, дитячої постаті, від промінистих очей, від простих, а могутніх слів, падаючих в простір з могутньою силою; будили вони відгомін в сонних колюмнадах білої салі і в серцях слухачів. Не одна сива голова роздумувала вперше над любовю ближнього, не одно серце вражене по раз перший застукало сильнійше.

Равві Гамалиїл гладив темну бороду плеканою долонею; на ньому не робили ніякого вражіння хлопячі слова; скептичний усміх філософа грав на багряних устах — і нагло в царську пісню любови впало іронічне питання:

— «Чи віддав би ти, апостоле любови, життя за інших?»

Здавалося, що хлопятко нагло підросло, широчо відкриті очі дивилися далеко в простір — десь поза стіни салі — в будучність; на молодому обличчю тремтів усміх, коли сплітаючи долоні на святім звитку, промовив ясно й сильно:

— «Віддавби!»

Луною повторила колюмнада білої салі

— «І віддам!»

Тиша.

В зачудованню похилилися сиві голови — якийсь шепіт повіяв по салі.

В тій хвилі старечі очі Симеона добачили дві постаті при вході; звернувся до них нерадо:

— «Чого хочете?»

Мущина лишився в тіні колюмнади, а тільки предивно гарна стать невісти йшла, бігла серед здивованих мудрців в сторону хлопчини.

— «Синочку! чомуж ти нам таке вчинив? Оце батько твій і я з болем у серці шукали тебе!

Материнським жалем тремтів її голос.

Глянув на неї добротливо:

— «Чогож ви шукали мене?» — і зараз додав зі силою:

— «Хибаж ви не знали, що там де йде про діла Могого Вітця, і Я бути мушу?»

З жалем глянув на білу, тиху, сонну салю, на задумані обличя мудрців і простягнув до матери руку.

— «Йду ще з вами!»

З польського: о. М. Дороцький.

Г. К. Честертон

Потрійне оружя смерти

Отець Бравн знав зі своєї душпастирської практики та життєвого досвіду, що якась дивна повага оповиває таємним німбом кожного покійника. Та мимо того з якимсь зневажливим недовірям прийняв вістку, яку принесли йому того ранка, що Арона Armstrong-а цієї ночі вбито. Видавалося чимось неімовірним, прямо абсурдним погодити скритовбійчий атентат на так добродушну та так популярну особу. Бо Арон Armstrong був добродушний аж до комічності, а так популярний, що його особа майже виступала в народних поговірках.

Хоч Armstrong був приятелем людства і як такий, займався темнішою стороною товариства, всеж таки старався робити це як найніжнійше та з гумором. Його політичні та товариські промови були густо перетикані дотепами. Сам тішився знаменитим здоров'ям. Його погляди на життя були наскрізь оптимістичні, а коли говорив щось на свою улюблену тему про алкоголізм, то робив це з безперервним гумором, яким відзначаються декотрі анти-алкоголіки.

Загально звісна історія його навернення ходила з уст до уст між пуританами та їх священиками, як то він, ще майже хлопцем перейшов від англійської релігії до англійської whisky, як опісля вирікся одної і другої, і як сам казав, став тим, чим він був. Хто бачив його довгу сиву бороду, дитиняче веселе лице та окуляри, не бувби ніколи припускав, що він давнійше був налоговим піяком.

Він мешкав на самому крас дільниці Hampstead, в гарнім, високім домі, над яким знімалася модерна, але зовсім не романтична вежа. Вузька бічна стіна знімалася над високим насипом залізничної лінії і тремтіла за кожним переїзджаючим туди

поїздом. Арон Armstrong, як сам говорив, не мав зовсім нервів.

Хоч переїзджаючий поїзд часто потрясав домом, та того ранка ролі помінялися; сьогодні якраз дім потряс поїздом.

Льокомотива котилася поволи і була саме в тому місці, де ріг дому дотикав насипу.

Усякий майже механізм здержується повільно. Та тим разом машина задержалася так скоро, що аж заліззя заскреготало. На насипі перед льокомотивою стояв мущина в чорному одінню, в чорних рукавицях, і махав руками, наче вітрак крилами. Це булоби ще не задержало поїзду, але мущина кричав так страшно, що всі казали опісля, що такого діймаючого, неприродного крику ще ніколи не чули. Хоч слів того крику годі було розрізнити, та кожного, хто його чув, прошибла дрож.

Дехто казав, що чув лише слово «морд», та машиніст божився, що бувби навіть загальмував на сам лише звук того крику.

Коли потяг спинився, мож було одним поглядом обняти много подробиць цілої драми. Чоловіком у чорному одінню, на насипі, був слуга Armstrong-а, Магнус. Armstrong, будучи в добрім гуморі часто сміявся з чорних рукавиць свого воркітливого слуги; та тепер ніхто не сміявся.

Пару цікавих, зійшовши з насипу, побачили в рові під ним тіло старця, одітого в домашній жовтий кафтан з червоним підшиттям. На одній його нозі був обмотаний кусень верівки. Видко було теж пару крапель крови, а ціле тіло лежало зігнене, чи зломане у неприродній поставі. Це був Арон Armstrong. За пару хвиль появився кремезний мущина з ясною бородою, а пару подорожних пізнало,

що це секретар помершого, Patrick Rouce, добре знана колись у богемі фігура, зі широкою славою на полі мистецтва. Побачивши покійного, видав притишений оклик. За ним надбігла донька покійника, Аліція. Саме в тій хвилі роздався голосний свист і поїзд рушив з місця, щоби з найближшої стації завізвати поміч.

На жадання колишнього богеміста й секретаря Patrick-а Rouce-а мерщій покликали отця Бравна.

Rouce був родом Ірляндець і з той сорти католиків, які пригадують собі свою релігію щойно тоді, коли впадуть у біду.

Просьби Rouce-а бувби ніхто не слухав, якщо не булоби там одного з державних детективів, приятеля і прихильника Флямбá. А було неможливим уважати себе приятелем Флямбá і не знати численних історій про отця Бравна. Тому, коли молодий детектив (називався він Мертон) ішов ураз із малим священником через поля до стації, розмова їх була много щирійша, ніж можна було цього сподіватися, від двох собі цілком незнайомих людей.

«Як мені здається», говорив Мертон, «тут загалом не мож бути мудрим із того всього. Нема нікого, на кого моглоби впасти підозріння. Magnus, нетяга, старий дурак, є занадто дурний, щоби став убійником. Зноваж Rouce вже від давних літ жив із ним у найщирійшій дружбі, а донька, без сумніву, любила його дуже. Крім того те все якесь надто абсурдне. Хтож міг убити того веселого, милого старця? Хтож міг наложити руку на цього празникового бесідника?»

«Так, у тому домі жили весело», притакнув отець Бравн. «Жили весело, доки він жив. Думаєте, що й далі буде так тепер, коли він помер?»

Мертон задержався на хвилину і глянув уважно на священника. «Тепер, коли він помер?» повторив.

«Так», говорив безжурно священник, «він був веселий. Але чи поділяв він радощі других? Кажучи правду, чи в його домі був ще хто другий веселий, крім нього?»

В мізку Мертона заблисло нараз те дивне світло несподівання, в якому ми перший раз бачимо річи, які ми давно вже знали. Часто бував він давніше в деяких дрібних справах у Armstrong-ів, та щойно тепер впало йому на думку, що їх дім робив якесь пригноблюче вражіння. Кімнати були дуже високі і холодні, обстановка вбога, звичайна. В коритарях, де вічно був продув, світилося електричне світло, ще слабше від світла місяця. І хоч свіже лице, та борода старого наче веселим огнем освічувала одну кімнату за другою, та всеж не лишалося за ним тепло. Безсумнівно, те пригноблюче вражіння, яке обіймало цей дім, було по части в лучности якраз із тим надміром життяздатности його власника; він, як це сам казав, не потребував ні лампи, ні печі, а мав досить тепла сам у собі. Але коли Мертон подумав про інших мешканців дому, мусів признати, що вони були тінями його пана. Вже той воркітливий старий слуга в диварних, чорних рукавицях видавався появою з якогось прикрого сну. Секретар Rouce сам собою робив миле вражіння, але його борода вже зачинала сивіти, та широке чоло було пооране передвчасними зморщинами. Він був досить веселий, але веселість та видавалася вимушеною, і здавалося, зраджувала схиблене життя. Що до Аліції, то видавалося неімовірним, щоби була донькою Armstrong-а; така була бліда й ніжна. Її рухи були свобідні, але хвилями дивна дрож перебігала їй стать і вона тремтіла наче лист осики. Мертон питав нераз сам себе, чи це грюкіт переїжджаючого поїзду спричинює в неї ту дрож.

«Знаєте», сказав отець Бравн, «я не є того певний, чи веселість

Armstrong-а була веселою і для других. Ви думаєте, що ніхто не змігби вбити того щасливого старого чоловіка, але я все кажу: не введи нас во іскушеніє. Якщо я мавби кого вбити», додав, »думаю, що бувби це оптиміст«.

»Чому?« закликав розвеселений Мертон. »Думаєте може, що люди не люблять веселости?«

»Люди люблять частий сміх, але не вірю, щоби кому подобалося, як хто безнастанно сміється. Веселість без гумору, це дуже немила річ«.

Мовчки йшли часок здовж заліничого насипа і саме, коли вийшли в довгу тінь Armstrong-ового дому, отець Бравн, борючися з якоюсь немилою думкою сказав: »Справді життя само собою не є ні добре, ні зле. Але не знаю що це; мені деколи здається, що такі люди, як Armstrong потребують деколи чарку вина, щоби піддержати свій настрій«.

Настоятель Мертон, сивий, до-свідчений детектив Гільдер, стояв на насипі й вичікував слідчого судді, розмовляючи з Patrick-ом Роус-ом, який був о много висший від нього. Це впадало в очі ще більше, коли Роус неначе з важким тягаром на плечах ходив то сюди то туди, сповняючи свої обовязки секретаря. З незвичайною радістю підняв голову, коли побачив священика і зараз відвів його пару кроків на бік. Зноваж Мертон вправді з пошаною, але і не без якоїсь хлопячої нетерпеливості звернувся до другого детектива.

»Щож мр. Гільдер, розв'язали ви вже ту загадку?«

»Тут нема ніякої загадки«, відповів Гільдер, споглядаючи на високий будинок.

»Однак для мене є тут одна загадка«, сказав усміхаючися Мертон.

»Тут цілком проста справа, мій хлопче«, сказав старий розвідчик, пригладжуючи свою сиву бороду. »Три мінути після того, як пішли ви за священиком, все виявилось. Пригадуєте собі того старого слугу

з жовтим лицем та в чорних рукавицях, що був спинив поїзд?«

»Я пізнавби його всюди. Коли я його побачив, стерпла на мені скіра«.

»Коли поїзд уже відіхав«, говорив далі Гільдер, »той чоловік забрався теж. Якийсь недопечений злочинець, що втікає тим самим поїздом, який має привезти поліцію, невжеж?«

»Так ви певні, що він убив свого пана?«

»Так, мій сину, я майже певний цього«, відповів коротко Гільдер, »з тої простої причини, що він утік з двадцятьма тисячами фунтів, які були сховані в столику його пана. Ні, лиш одно справляє трудність, а саме: як він його вбив? Череп, здається, розторощений якимсь великим предметом, однак не мож його нігде відшукати, а вбійникови булоби не зручно брати його зі собою, хочби він і не був великий, бо легко міг кому впасти в очі«.

»А може те оружя було за велике, щоби впадало в очі«, замітив священик.

Гільдер почувши таку дивну замітку, запитав отця Бравна, що саме хоче він тим сказати.

»Я висказався нерозумно, я це знаю«, відповів оправдуючися священик. »Це схоже на казку. Але бідного Armstrong-а вбила великанська зелена довбня, за велика, щоби мож її замітити, а яку ми називаємо землею. Він розбив собі голову на цьому насипі, на котрому ми стоїмо«.

»Як ви це розумієте?« запитав детектив.

Отець Бравн звернув своє кругле лице в сторону вузької стіни будинку і глянув безнадійно в гору. Всі йдучи за його зором побачили, що в тій стіні було одно одніське вікно, під самим дахом і воно було відчинене.

»Бачите«, сказав священик і показав на вікно, »ось звідтам його кинули на землю«.

Гільдер зі зморщеним чолом оглядав те вікно, а опісля сказав: »Так.

це можливе, але я не розумію, звідки ввас ця певність?»

Бравн відкрив широко очі і сказав: «Ось бачите, кусень якоїсь верівки прив'язаний до ноги вбитого. Чи не бачите другий кусень, що звисає з вікна?»

У такій віддалі верівка видавалася ниткою павутиння, волоском, але бистозорий розвідчик вдовольнився тим. «Так, ваша правда, отче»

Ще не скінчив тих слів, як від міста надіхав потяг і задержався в тому місці. З одного вагона висіло кількох поліцистів, а між ними і Магнус, слуга вбитого.

«Вони справді зловили його», закликав Гільдер.

«Відібрали всі гроші?» запитав першого поліциста.

Той глянув на нього дивним зором, наче не зрозумів, чого хоче, і відповів: «Ні». Опісля додав: «Бодай не тут».

«Де тут інспектор?» запитав Магнус.

Коли роздався його голос, кожний зрозумів зараз, чому він міг задержати потяг. Магнус, був це мущина з непривітним зором, з чорним, гладким волоссям, матовим лицем як зраджувало східне походження, косими очима та устами. Його походження й ім'я остали незвісні, відколи Armstrong «вратував» його від лихої служби в одній льондонській гостинниці, та (як казали) ще й від чогось гіршого. Однак його голос був так повний життя, як і його лице. Можливо, що в наслідок точного виговору чужої йому мови, а може ізза свого пана, який трохи не дочував, голос Магнуса мав такий пронизуючий та острий звук, що всі аж здригнулися, коли він заговорив.

«Я так і знав, що воно так станеться», сказав він з безличною вічливістю. «Мій пан усе сміявся з мого чорного одіння, а я все казав, що буду готовий на його по-

хорон». При тих словах замахав руками в чорних рукавицях.

«Десятник», закликав інспектор Гільдер глянувши люто на його руки, «наложіть йому на руки ланцюжки. Він виглядає досить небезпечно».

«Добре, пане», відповів той, «але я не знаю, чи нам це можна».

«Як це?» запитав гнівно Гільдер. «Чиж ви його не арештували?»

«Ми арештували його», відповів десятник, «саме коли виходив з поліційного бюро в Highgate, де він усі гроші свого пана зложив на руки інспектора Робінзона».

Гільдер глянув збентежений на Магнуса. «Чому ви це зробили?» запитав його.

«Щоби ті гроші були безпечні перед злочинцем, це розуміється саме собою», відповів спокійно слуга.

«Я думаю, що гроші пана Armstrong-а булиби безпечні в руках його родини».

Послідні слова заглушив грукіт переїжджаючого потягу. Але мимо того грукоту всі як найвиразніше чули кожне слово Магнуса, коли той сказав:

«Я не маю причини — довіряти родині пана Armstrong-а».

Всі стояли в остовпінню, з якимсь прикрим почуванням, що ще хтось новий прилучився до гурта. Тому Мертон не дуже здивувався, коли над головою малого отця Бравна побачив бліде лице доньки Armstrong-а. Вона була ще молода й гарна. Але її брунатне волосся в кількох місцях, як здавалося, було цілком сиве.

«Уважайте, що говорите», замітив різко Роусе, «бо перелякаєте панну Armstrong».

«Того я сподіюся», сказав Магнус ясним голосом.

Всі здивувалися дуже, коли побачили, що Аліція при тих словах слуги задрожала. А Магнус говорив далше: «Я вже досить привик до того її дрожання. Я вже від многих літ бачив, що вона деколи дрожала.

Дехто думав, що вона дрожала з холоду, інші знова, що зі страху, але я знаю, що вона дрожала з ненависти й безбожного гніву. Вона вже давно булаби втікла зі своїм любком та з усіми грішми, колиби мене тут не було. Від тої хвили, коли мій бідний пан сказав, що не віддасть її за цього розп'яченого гільтая»...

»Стій«, закликав поважно Гільдер, »ваші родинні історії, чи припущення нас не обходять цілком. Коли не маєте ніяких ясних доказів, то ваші пусті припущення є«...

»О, я дам вам ясні докази«, перервав Магнус. »Ви, пане інспектор, покличте мене, а я вже вам скажу правду. Це було так: Хвилину пізніше, як мого пана, залитого кровю, викинули через вікно, побіг я на гору і там у кімнаті під самим дахом побачив я його доньку, яка в омлінню лежала на землі; в руках держала закрівавлений ніж. Позвольте, я віддам його, кому годиться«. Виняв з кишені фрака довгий, закрівавлений ніж з роговою ручкою і подав його поліційному урядникови. Опісля поступив у зад і прижмутив свої скісні очі, що вони майже зникли з лица, так як у якого товстого Китайця. Мертон почув, що йому робиться недобре. Шепнув до Гільдера: »Ви певно зіставите разом його зізнання зі зізнаннями Аліції Armstrong?«

Отець Бравн піднявся, а його лице видалося таке свіже, неначе перед хвилиною вмився холодною водою.

»Добре«, сказав він простодушно, »але чи зізнання панни Аліції вимерять, у порівнанню до його?«

Дівчина крикнула дивно; всі глянули на неї. Її стать випрямилася наче в судорогах.

Лице її обняте брунатним волоссям виражало безмірне здивування. Здавалося, що хтось закинув її на шию аркан і дусить її.

»Той чоловік каже«, відповів поважно Гільдер, »що після вбивства

застав вас в омлінню, зі закрівавленим ножем у руках«.

»Він каже правду«, відповіла Аліція.

При тих її словах приступив до гуртка Patrick Rouce і сказав:

»Коли вже і я тут замішаний, то вперед позволю собі на одну приємність«.

Його могутне рамя замахнулося і сталевий п'ястук попав у само лице Магнуса з такою силою, що той наче черепаха простягнувся як довгий на землі. Двох чи трьох поліцистів ухопило Rouce-а за руки, а іншим видалося, що саме в тій хвилі послідня крихітка їх розуму перевернулася, та що весь світ перемінився в якусь божевільну іграшку.

»Дайте спокій, мр. Rouce«, приказав Гільдер. »Я кажу вас арештувати за чинну зневагу«.

»Ні, ви не так зробите«, відповів секретар, а його голос звенів наче звук сталевого гонга. »Ви арештуєте мене за вбивство!«

Гільдер глянув неспокійно на побитого Магнуса, але що той якраз уже був встав зі землі та обтер кілька крапель крові з неушкодженого впрочім лица, запитав коротко:

»Що ви кажете?«

»Те все правда«, пояснив Rouce, »що той чоловік говорить, Міс Аліція зімліла з ножем у руках. Але вона не вхопила за ніж, щоби вбити батька, але щоби боронити його«.

»Боронити його?« запитав остро Гільдер, »перед ким?«

»Переді мною«, відповів секретар.

Аліція глянула збентежена на нього, опісля сказала нишком: »Мимо всього тішить мене, що ви такий великодушний«.

»Ходить на гору«, сказав Patrick Rouce, »я вам виясню цілу ту прокляту історію«.

В кімнаті під дахом, де мешкав секретар (у самій річі була це трохи за мала келія на так великого затворника, як він), видно було сліди цілої драми. На середині підлоги

лежав великий револьвер, дальше на ліво велика фляшка горівки, відкоркована, але не цілком порожна. Покривало з малого столика було здерте й полоптане, а кусень верівки, такої яку найдено при трупі, звисав із вікна. Дві стовчені вази лежали на коминку, а одна на коврі.

»Я був п'яний«, сказав Роусе і про-стодушність, з якою це говорив той так вчасно зруйнований чоловік, зворушувала так, як зі зворушенням слухаємо про перший гріх малої дитини.

»Ви всі знаєте мене«, говорив він захриплим голосом далі. »Кожний знає, як зачалася моя історія; вона саме так і скінчиться. Колись називали мене розумним чоловіком і я міг бути навіть щасливим; Armstrong уратував із коршми решту мого розуму й сили і, сердєга, був, по свому, все добрий для мене. Та тепер не хотів допустити, щоби я вженився з Аліцією, і кожний признасть, що мав слухність. Витягніть самі з того відповідні заключення, та не жадайте, щоби я вдавався в подробиці.

Там, у куті лежить моя фляшка з горівкою, тут мій вистрілений револьвер. Верівка, яку найдено при трупі, є з мого куфра і з вікна моєї кімнати викинено трупя. Не потребує моєї трагедії віддавати до розслідування детективам; це один із дуже частих випадків. Я сам віддаюся в руки ката, а це чейже до-сить«.

На досить дискретний знак ін-спектора приступили поліцисти до Роусе-а, щоби його відвести; але їх увагу звернула дивна поведінка отця Бравна, який на руках і колінах повзав по коврі при дверях, неначе віддавався якійсь диварній, невиданій молитві. Цілком байдужний на те, що інші можуть подумати собі про ту дивну його поведінку, сидів дальше на коврі, однак його кругле лице з задоволенням гляділо на всіх зібраних у кімнаті.

»Бачите«, сказав весело, »це справді не годиться якимось зі собою. Вперед казали ви, що не найшли ніякого оружя, а тепер його аж за багато. Ось ніж, яким мож заколоти, ось верівка, якою мож задусити, ось пістоля, якою мож застрілити, а мимо того всього він зломив карок упавши з вікна! Те все якимось годі погодити«. При тих словах потряс головою, як той кінь, що пасеться на леваді.

Інспектор Гільдер уже був розняв рот, щоби промовити, та ця гротескова статъ на коврі не дала йому прийти до слова, та сама стала говорити далі:

»А тут ще й три цілком неможливі річи. Перш усього ті діри в коврі від шістьох вистрілених револьверових куль. Скажіть, на Бога, яку причину мав хтось стріляти до ковра? П'яний кидає свому суперникови в голову все, що тільки впаде йому в око. Або ця верівка«. — При тих словах отець Бравн не піднімаючися зі землі вложив своїдні руки в кишені.

»Скажіть, як дуже мусів бути п'яний той, що хотів комусь закинути верівку на ший, а тимчасом обмотав її лише за ногу? А Роусе не був такий п'яний, бо колиби був, то тепер спавби як той пень. Впрочім ще яснійше свідчить ця фляшка з горівкою! Ви припускаєте, що налоговий піяк рвався до фляшки з горівкою, а коли дістав її, відсунув у кут, половину горівки розлив, а половину лишив. Що як що, але цього не вчинивби ніякий п'янюга«.

Заклопотаний піднявся зі землі і зі замітним пригнобленням сказав до Роусе-а, що був обжалував себе, як убійника: »Дуже мені прикро, любий пане, але ціле ваше оповідання є без найменшого змислу«.

»Отче«, звернулася півголосом до священика Аліція Armstrong.

»Чи можу пару хвиль поговорити з вами на самоті?«

На ту просьбу священик зараз вийшов з Аліцією на коритар. Та

заки ввійшли до сусідньої кімнати, вона стала говорити помітно острим голосом:

»З вас розумний чоловік, і я знаю, що ви хочете ратувати Patrick-а. Але це дарма. Ціла справа дуже чорна. Чим більше будете дошукуватися правди, тим більше обтяжить вона того негодяя, якого я люблю«.

»Чому?« запитав отець Бравн остро зміривши її очима.

»Бо я сама бачила, як він поповнив цей злочин«.

»Гм, а що ж він таке зробив?« ледя промовив отець Бравн.

»Я була ось у тій кімнаті« стала говорити Аліція. »Двері до сусідньої кімнати були замкнені. Нараз почула я крик, якого ще ніколи не чула в життю. У сусідній кімнаті хтось прямо ревів: Пекло, пекло, пекло! Нараз затремтіли двері від револьверового вистрілу. За ним роздалися ще три дальші стріли. Коли я відчинила двері, побачила, що сусідня кімната була повна диму, а мій бідний, шалений Patrick держав у руці пістолю, з якої ще курилося по посліднім його смертноноснім вистрілі. Опісля кинувся він на мого батька, який переляканий чіпався руками вікна — і намагався задусити його верівкою, що її був накинув йому на шию, та яка зісунулася на ноги. Він наче божевільний обмотав верівку за ногу і став тягнути за неї з усеї сили. Я вхопила за ніж, який лежав на коври, скочила між них і ще заки я зімліла, вдалося мені перерізати верівку«.

»Я розумію«, сказав отець Бравн із холодною вічливістю. »Дякую вам«.

Підчас того, як дівчина під впливом страшних спогадів залилася гіркими слезами, священник відійшов до сусідньої кімнати де застав лиш Гільдера й Мертонів та Partick-а, який скований сидів на кріслі. Звертаючися з пошаною до інспектора сказав:

»Чи буду міг поговорити в вашій присутності пару слів із в'язнем, та

чи позволите йому на хвилю скинути з рук ті смішні окуви?«

»Він дуже сильний«, заворкотів Мертон. »Чому бажаєте, щоби їх скинути?«

»Я думав«, відповів покійно священник, »що може буду мав честь стиснути з пошаною його руку«.

Оба поліцисти в остовпінню стали глядіти на нього. Та він звернувся до Patrick-а.

»Ви не хочете їм того сказати?«

Роусе збороняючися потряс головою, а священник відвернувся нетерпеливо.

»Коли ви не хочете«, сказав, »то я це зроблю. Життя одиниці більше варта ніж загальна опінія. Я хочу ратувати живих, а мертвих належить похоронити«.

Приступив до вікна і дивлячися крізь нього говорив:

»Я вам говорив, що в цьому випадку було за багато оружя, а лише одна одинока причина смерті. Тепер кажу вам, що ні одно з них не було смертним оружям і ніхто не вживав його на те, щоби завдати ним смерть. Всі ті вбійчі оружя: верівка, закрівавлений ніж, револьвер у цьому випадку були вжиті як оруддя нечуваного милосердя. Їх ужито не на те, щоби вбити пана Арона Armstrong-а, але щоби його ратувати«

»Його ратувати!« повторив Гільдер. »Перед ким?«

»Перед ним самим«, відповів отець Бравн. »Він був хорий на манію самовбійства«.

»Що?« закликав недовірливо Мертон. »А що на це скаже „релігія радості“, якої визнацем він був?«

»Це дуже жорстока релігія«, відповів священник. »Чому не вільно було йому трохи поплакати, як це робили перед ним його батьки? Його заміри деревніли, його думки стигли, за маскою веселости скривався пустий розум атеїста. Вкінці, щоби на зовні задержати й на дальше ту свою веселість, віддався назад

горівці, від якої вже так довго здержувався. Ось і маємо тут цю страшну мару алкоголізму в цього честного, щирого антialкоголіка; він сам паде в те психологічне пекло, перед яким остерігав других. Воно опанувало його дуже скоро і якраз сьогодні він був у таким психологічним стані, що замкнувся тут і кричав, що попав у пекло. Його голосу не пізнала навіть його рідна донька. Він напосівся завдати собі смерть і в пориві божевілля накопичив тут все, чим міг це зробити; витягнув верівку, взяв револьвер свого приятеля, добув ножа. Війшов випадком Роусе і намагався ударемнити нещасному його божевільний замір. Кинув ніж на землю, вхопив револьвер, а тому, що не було часу вибрати з нього набої, вистріляв їх раз по разу в підлогу. Самогуб добачив ще й четверту можливість убити себе; він скочив до вікна. Роусе зробив, що ще міг зробити; скочив за ним із верівкою і намагався звязати йому ноги й руки. Та в тій хвилі вбігла ця нещасна дівчина і не знаючи в чому річ, намагалася увільнити батька з рук Роусе-а. Вперед ножем скалічила легко Роусе-а в руку, звідки походить тих кілька крапель крові. Ви це запримітили, що він на лиці того слуги лишив сліди крові, хоч цілком не зранив його? Вкінці бідна дівчина, заки зімліла, відрізала батька і цей випавши, через те вікно перейшов до вічності».

Запанувала довга мовчанка, котру перервав брязкіт залізних оковів, які Гільдер знімав із рук Patrick-a Roусе-а, говорячи при тім до нього: »По правді можу сказати, пане, що ви і панна Аліція більше варта, ніж усякі поговірки про Armstrong-а».

»Хай лихо побере всі поговірки про нього«, grimнув Роусе. »Чиж ви ще не зрозуміли, що те все сталося тому, щоби вона не довідалася про те?»

»Щоби не довідалася про що?» запитав Мертон.

»Про те, що вона вбила свого батька«, закликав Роусе. Він бувби тепер ще жив, якщо вона не булаби вмшалася між нас. Вона збожеволіє, коли довідається про це».

»Ні, я так не думаю«, сказав отець Бравн, сягаючи за капелюхом. »Я бувби навіть за тим, щоби її це сказати. Навіть найбільша похибка, яка спричинила смерть, не затроє життя так, як гріх; також думаю, що обоє будете тепер щасливі. Але я вже мушу йти до школи глухонімих».

Коли вийшов перед дім, задержав його один знакомий із Highgate і сказав: »Приїхав слідчий суддя; зараз зачнеться слідство».

»Я мушу вертати до школи глухонімих«, відповів отець Бравн. Дуже мені прикро, але не можу бути при слідстві».

З англійського

Володимир Яценків

ЗІ СТУДЕНТСЬКОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЖИТТЯ

Конгрес „Міжнародної студентської Помочі“.

Між 4 — 12 сепня ц. р. відбувалася в Женеві-Жексі (Швайцарія-Франція) щогорічна конференція світового студентства, що є заступлене в «Міжнародній Студентській Помочі» (Світова Федерація Християнського студентства). Наші студенти на чужині часто користувались помічю від цієї організації, а в першій мірі студенти у Відні, Берліні і в Празі. Гаслом цієї організації є „*ut omnes unum sint*“ (щоби всі були одно), і працюючи на принципах взаємного пізнання та порозуміння, студентство старається в цій організації усувати всі перешкоди для позитивної спільної співпраці.

Цьогорічна конференція МСП. ще на весні біжучого року викликала велике зацікавлення серед зорганізованої академічної молоді цілого світа, бо в звязку з реорганізацією бувшої «Європейської Студентської Помочі» повстали перед розбудованою організацією нові проблеми ширшого значіння, головно щодо міжнародної співпраці. Поодинокі студентські централі підготували матеріяли для всестудентської вистави, яка була заповіджена в Женеві, але з огляду на брак помешкання і ин. труднощі відбулась в Жексі (Франція) з тим, що перманентна виставка буде відкрита в Женеві при кінці цього року. ЦЕСУС рівнож звернув належну увагу на справу виставки і наслідком цього, згідно з об'єктивним признанням більшости чужинців та президії МСП — виставка українського студентства в цьому році була найцікавішою та найліпшою.

Склад делегації ЦЕСУС-а був значно менший, ніж инших делегацій але всеж делегація складалась зі шести членів. Офіційними заступниками українського студентства були: Вітошинська Дарія, магістер фарм. та студ. філ. (з Відня), Масюкевич Микола, студ. інж. та філ. (з Праги) і Рудий Лев, канд філ. (з Відня). Делегатами в характері гостей були студ.: Вітошинський Юрко та Орелецький Василь. Крім того в склад делегації увійшов в характері співробітника інж. Петро Ковалів (з Женеві). Провід делегації мав студ. М. Масюкевич, секретарем делегації була студ. Д. Вітошинська. Всього в конференції взяло участь біля 250 делегатів від 28 держав, в тім числі рівнож кілька представників студентства чорної та жовтої раси.

Святочне відкриття конференції відбулось дня 4. сепня в „Viktoria-Hall“ в Женеві. Почесний предсідник конференції президент Швайцарської республіки Г. Мотта в змістовій промові зясував ідеали молодого покоління та його змагання до правди і справедливости. Ректор Женевського університету проф. Г. Вернер в своїй привітальній промові підніс значіння організації «Міжнародної Студентської Помочі». Дальше йшли привіти від швайцарського й французького студентства, та від студентства цілої Америки, Азії, Африки, й Європи.

Програма святочного відкриття містила в собі також музичні продукції на орган у виконанні проф. О. Барблана та декілька хоро-вих точок.

З дальших рефератів, що були відчитані притягом слідуєчого дня, належить відмітити надзвичайно змістовий доклад Монсініора Зайпеля (був. премера Австрії) про підстави міжнародної співпраці і кор-реферат д-ра Кольбе на цю-ж саму тему. Провідною думкою цих рефе-ратів була слідуєча теза — «ліпше менше б а л а к а т и про міжнародню співпрацю, а більше р о б и т и у себе на батьківщині для розвитку тоїж самої міжнародної співпраці. В першу чергу потрібно старатись усуну-ти ті перешкоди, що не сприяють мирному співжиттю поодиноких на-цій». Ця теза пізніше лягла в основу праці комісії, що займалась питаннями меншостий і нераз підчас конференції була ілюстрована доказами з життя українського народа.

Протягом слідуєчих днів працювали комісії, у яких з рамени української делегації були відчитані слідуєчі реферати: 1) «Студент-ство і Нація», 2) «Сучасня система навчання та виховання на Радян-ській Україні», 3) «Дещо про Українське Високе Шкільництво на За-хідних Землях України та на еміграції», 4) «Економічне положення українського студентства», 5) «Перспективи українських абсолювентів емігрантів».

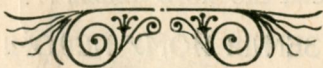
Протягом кількох днів працювали комісії: 1) «Економічно-самодо-помогова діяльність», 2) «Підстави міжнародної співпраці», 3) «Уні-верситетські ідеали» та 4) «Комісія для студентів- емігрантів».

Українська делегація спеціально порушила справи У. В. Ш. у Львові та університету в Чернівцях. Після довгих та гострих дебат більшість погодилась на тому, що дотичні студенти Поляки, Румуни і т. д. повинні на слідуєчій конференції (відбудеться за рік в Юго-славії) подати докази своє праці в напрямі усунення переслідування високого шкільництва національних меншостий у деяких державах.

Значний рух на комісії викликали інформації про положення студентства на УВШ. у Львові.

Побіч ділових засідань конференції відбулись різні прийяття, екскурсії, спортові вправи і т. д. Українці, завдяки численному скла-дові делегації, мали змогу поінформувати про українські справи більшу скількість чужинців та навязати з багатьома студентами особисті приятельські зносини. Підчас конференції Українці співпрацювали в тісному контакті з кількома делегатами, передовсім з англійською, чехословацькою, шведською, мадярською, німецькою, швайцарською, грузинською та з частиною французької делегації.

Ч — К.

Дня 13. липня 1925 р. помер на грудну
недугу в перемиськім шпиталі

Михайло Дзялек

уч. 6. кл. гімн. зі Львова.

Покійник родився в Радохінцях перем. епархії.
1. мая 1904. р. Був сином убогих, але побожних роди-
чів. Змалку відзначався великими спосібностями. За-
вдяки їм дістався в 15. р. життя до дяківської школи
в Перемишлі, де протягом року зложив дяківський
іспит.

Тихою мрією цілого його життя було скінчити
гімназію і стати священиком.

Завдяки Ректоратови Інст. св. Йосафата у Льво-
ві, до якого прийнято його 5. грудня 1920 р. дістався
до гімназії. Вже в червні 1921 здав іспит до 3 кл.
гім. і від тоді розпочав правильну науку. В кожній
клясі був відзначаючим.

Взірцевий під злядом поведення, товариський,
побожний, відзначався як найкращими прикметами
доброго ученика, щирого товариша, вірної дитини
своєї Церкви й Батьківщини.

Працював як виділовий в одному із львівських
гуртків Ліги Укр. Молоді та був пильним читачем
Поступу.

Покликання покійника [до духовного стану,
скріплене духовним кормом, який обильно черпав
в Інституті св. Йосафата, виявлялося кожним його
кроком, кожним учинком, кожним словом.

Та люта смерть перервала нитку його много-
надійного молодого життя і глибоким жалем напов-
нила серця всіх, що його знали.

ЗЕМЛЯ ЙОМУ ПЕРОМ!

3 католицького організаційного життя

Католицький Зїзд в Інсбруку.

В днях 14 — 22. серпня ц. р. відбувся в Інсбруку зїзд „Академічного Союзу плекання католицького світогляду“, при участі 600 осіб.

Метою цього Союзу є цілковите усамостійнення католицької культурної праці через релігійно-філософське вишколення, та плекання культурної спадщини по батьках.

Союз стоїть здалека від усякої партійної політики та працює виключно над оновленням католицького життя в усіх його проявах.

Зїзд цей стрінув признання із боку акаатоликів. Письменник К. Е. Hirt описує свої вражіння зі зїзду словами: „Хто слухав викладів на Католицькім Зїзді, був одушевлений а zarazом здивований, що з так пориваючою силою дух католицької ерархії станув на службу перед новими, цілковитого розвитку енергії вимагаючими завданнями. Мужі, як професори високих шкіл Gibl i Wust з одного боку, та отці Lippert i Stonner із другого, це наче герої, рівнож великі знанням, як і моральною силою, які певні в побїду своїх ідеалів, є готові посвятити для них свій труд, всі змагання свого життя — а навіть і само життя.“

В програмі Зїзду мали місце, між иншими, слїдуючі реферати:
Др. Seipel: Всесвітня Церков і всесвітний мир.

Еп. Др. Weitz: Жидівське питання.

Проф. Др. Gibl: Дух Католицьких батьків.

Проф. Др. Hildebrand: Побїда над світом.

О. Lippert: Бог Церкви.

О. Pangerl: Старинний Християнин.

О. Stonner: Значіння церковної науки й церковного життя для суспільности.

О. Др. Mager: Суть цевковних тайн.

Проф. Др. Wust: Секуляризація європейського духа.

ЗІ СВІТА

Знаменні навернення. Останніми часами вернули знова на лоно католицької Церкви визначні особистости. І так в Америці навернувся єпископ православної (російської) церкви Стефан А. Дзюбай; в Англії жінка Раймонда Аскіта, братанка знаного президента міністрів; в Норвегії славна письменниця Sigriol-a Underst; на Філіпінах протестантський пастор Catlin; в Індіях охрестилась браманка з королівської родини, жінка помершого князя Ananth Chaslu.

Де найбільше друкують та читають? В умовій продукції світа стоять на першій місці Франція, Англія і Німеччина. Німці перевищують всіх продукцією наукових творів, Франція та Англія — белетристичних. Америка видає відносно мало книжок, бо їх потребу вбиває дуже широко розвинене дневникарство, яке дає публіці досить матеріялу до читання.

Мода найбільшим ворогом звірят. Протягом останніх трьох літ появилося в Нью-Йорку, який є централею торгівлі футрами, 107 мільонів футряних шкірок; на один рік припадає отже 35 мільонів вбитих звірят, які живуть переважно в дикому стані. По обчисленню виходить, що якщо й на дальше будеться вигублювати звірята в цій самій кількості, так за 20-30 літ стане футро справдішньою рідкістю.

Форми товариського здоровлення в Африці. Не всюди існують такі самі форми товариського здоровлення, як у нас. Мурини пр. в глибині Родезії вибігають проти гостя, кидаються на коліна та плещуть в долоні; жінки витають там гостя переразливим іржаннем та відпроваджують, танцюючи, кусень дороги. В околиці озера Tanganika, мешканці кидаються на землю, оскільки можливо валяються в поросі; основне засмарування є доказом сердечности привитання.

Як і де буває найбільше в світі зимно? Ані на північному бігуні, ані на південному не сконстантовано найвисшого степеня зимна. Правдоподібно належить це приписати впливови моря, яке є там отверте. Справді, в середині сталої суші зазначено о много низшу температуру, як на бігунах. Так приміром в обсерваторії Churchill, недалеко гудсонського заливу, вносить пересічна зимова температура — 33° в Іркуцку (Сибір) — 43°. Здається однак, що бігун зимна лежить в тім самім краю, в околицях Верхоянська, де пересічна температура спадає до 35° а навіть до 70° низше зера.

12-та година, дня 31. грудня. Точно о 12. год. в полудне 31. грудня відбувається що року в обсерваторії в Greenwich особливе торжество. По провірці всіх публичних годинників у всіх англійських портах, вибиває о 12. год. зі стислостью $\frac{1}{10\cdot000}$ секунди годинник в Greenwich і рівночасно спадають, при помочі електричного приряду зі всіх щогл в портах великанські скіряні кулі. Це знак, що вибила 12. година. В тій самій хвилі капітан кожного корабля, який впливає, або впливає з порту виймає свій хронометер і точно його регулює. То само чинять всі моряки, подорожні, послуга та всі прохожі на вулицях. Кожних Англієць памятає на цей день та хвилю. Таке сигналізування відбувається вже від сто літ.

Вже вийшов друком

Студентський Календарець „ІДЕЯ“ на $\equiv$ 1926 $\equiv$ рік

Обіймає 40 сторінок друку на гарнім папері, в трівкій окладинці.

В зміст його входить: 1. Церковний Календар, 2. Звичайний Календар від місяця жовтня 1925. до грудня 1926, 3. Белетристична часть, 4. Розклад їзди, 5. Почтова тарифа.

Ціна одного примірника 50 сотиків.

Набути можна в Марійськiм Товариствi Молоді
Львів, ул. Коперника 36.

Купуючим більшу скількість примірників дається
опуст.

КАЛЕНДАРЕЦЬ Нашого Приятеля на 1926 рік

ЦІНА ОДНОГО ПРИМІРНИКА 30 СОТИКІВ
Замовляти в Адміністрації Нашого Приятеля
Львів, Коперника 36.

Вже вийшов

КАЛЕНДАР МІСІОНАРА на 1926 рік.

Не будемо його захвалювати, бо він зовсім того не потребує. Його вже від давна так люди злюбили, що нема майже ні одної закутини в нашім краю, деби його не було. Та не лиш в нашім краю, але всюди в Америці, Канаді Бразилії, де тільки наші люди розбрились, йде й наш Календар. Тому й не дивно, що від двадцять трох літ так він розходить ся, що майже все не стає його і багато наших приятелів остає без Календаря. Зміст сьогорічного Календаря дуже цікавий, окладинка прикрашена прегарними українськими мережками, а ціна не велика, бо лиш 1 зл. 50 сот., з поштою 2 зл. Тому спіш ться з замовленням, щоби опісля не забракло.

Н О В І К Н И Ж К И

МАРІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА МОЛОДІ

1. Загальний Статут Марійських Товариств і Статут Марійського Тов-а Молоді

Надається не тільки для самих Товариств, але також для всякого рода братств, Марійських та інших. Разом з обрядом прийняття і практичними вказівками.

Ціна: 50 сотиків. Почта звичайна 10 сот.
Великий формат 1·50 зол.

2. „Під Лелійним Прапором“

Книжечка інформує за обовязки і способи, як ділати й поступати в Марійські і Евхаристійні Союзі. Надається до масового поширення. Також Правильник для »Діточих Кружків Союза«

Ціна: 10 сотиків. Почта 5 с.

3. В огні і крові. Цікаві оповідання. . . . . 1·20 зл.
4. Український Йов. Часть I. і II. . . . . 2·40 «
5. Ключ до неба. . . . . 0·90 «